Załącznik nr 2 do Regulaminu konkursu na skalowanie innowacji społecznej pn. „Wygrana rodzina”

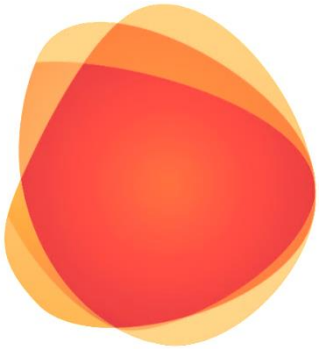

Model wzmacniania kapitału społecznego rodzin „Wygrana rodzina”

Warszawa 2023

Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego
Rzeczpospolita Polska
Dofinansowane przez Unię Europejską
Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej

Spis treści

Załącznik nr 2 do Regulaminu konkursu na skalowanie innowacji społecznej pn. „Wygrana przyszłość” 1

Wprowadzenie 4

1. Założenia Modelu 5

1.1. Podstawy metodyczne 5

1.2. Pryncypia Modelu 7

1.3. Odbiorcy i użytkownicy Modelu 8

2. Struktura Modelu i warunki udzielania wsparcia 10

2.1. Zarządzanie 13

2.1.1 Zasady pracy zespołu specjalistów 15

2.2. Miejsce i sposób świadczenia wsparcia 16

3. Rekrutacja rodzin do programu 18

4. Instrumenty wsparcia 20

4.1. Diagnoza rodzin 20

4.2. Pakiet podstawowy 20

4.2.1 Wsparcie asystenta rodziny 20

4.2.2 Wsparcie mentora ds. rozwoju dzieci i młodzieży 21

4.2.3 Inauguracyjny warsztat „Poznajmy się jako osoby niepowtarzalne i wyjątkowe”, rozpoczynający cykl edukacyjny w projekcie 22

4.2.4 Blok warsztatów dla rodziców z obszaru komunikacji 23

4.2.5 Doradztwo indywidualne z zakresu komunikacji dla rodziców 24

4.2.6 Warsztaty wyrównywania kompetencji społecznych dla dzieci i młodzieży 24

4.2.7 Warsztat „Komunikacja w rodzinie” 25

4.2.8 Warsztat „Bezpieczny dom” 25

4.2.9 Edukacja dla zdrowia psychicznego 26

4.2.10 Warsztat „Wychowanie do wartości i planowanie przyszłości, czyli scenariusze rodziną pisane” 27

4.3. Pakiet rozszerzony 28

4.3.1 Wsparcie psychologiczne dla dzieci i młodzieży 28

4.3.2 Wsparcie psychiatryczne dla dzieci i młodzieży 29

4.3.3 Rozwój talentów dzieci i młodzieży 29

4.3.4 Laboratoria dla dzieci i młodzieży 29

4.3.5 Doradztwo zawodowe dla dzieci i młodzieży 30

4.3.6 Blok warsztatów i doradztwo indywidualne dla rodziców z zakresu umiejętności wychowawczych 30
4.3.7 Warsztat dla rodziców „Asertywny rodzic” 31
4.3.8 Warsztat dla rodziców „Nastolatek – droga ku dorosłości” 32
4.3.9 Warsztaty profilaktyczne i doradztwo indywidualne z zakresu przeciwdziałania przemocy, profilaktyki uzależnień i edukacji seksualnej 33
4.3.10 Warsztaty z zakresu edukacji finansowej 33
4.3.11 Warsztaty z pierwszej pomocy 34
4.3.12 Usługi opiekuńcze i specjalistyczne dla rodzin 35
4.3.13 Wsparcie pielęgniarki środowiskowej (działania diagnostyczne i profilaktyczne) 35
4.3.14 Wsparcie rodzin wspierających 36
4.4. Animacja samopomocy sąsiedzkiej (praca środowiskowo-rodzinna) 36
4.4.1 Spotkania kręgów rodzinnych 38
4.4.2 Działania animacyjne i organizacja wydarzeń społecznościowych 39
4.4.3 Organizacja sieci współpracy w społecznościach 42
4.4.4 Tworzenie projektów rozwojowych dla każdej z rodzin 43

Wprowadzenie

Niniejszy model został opracowany na bazie Modelu Przeciwdziałania Dziedziczeniu Biedy KOKON. Powstał on, a następnie został przetestowany na warszawskiej Pradze-Północ w projekcie „Praski kokon” w ramach na konkursu nr POWR.04.01.00-IZ.00-00-004/16 na makro-innowacje w temacie „Przerwanie procesu dziedziczonego ubóstwa na obszarach zdegradowanych”, który przeprowadziło Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej (w czasie ogłoszenia konkursu Ministerstwo Rozwoju). Nabór był realizowany w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020, Oś priorytetowa: IV. Innowacje społeczne i współpraca ponadnarodowa, Działanie: 4.1 Innowacje społeczne. Beneficjentem projektu było partnerstwo w składzie: Miasto Stołeczne Warszawa (Lider), Stowarzyszenie Otwarte Drzwi, Fundacja Wspierania Rodzin "Korale", Stowarzyszenie Centrum Wspierania Aktywności Lokalnej CAL oraz we współpracy z Ośrodkiem Pomocy Społecznej Dzielnicy Praga-Północ m.st. Warszawy.

W opisie modelu są zamieszczone odwołania do wybranych materiałów wypracowanych w ramach ww. projektu. Materiały te należy przeanalizować w celach poglądowych. Mogą być one pomocne zarówno na etapie opracowania projektu dla lepszego przyswojenia innowacyjnego podejścia zastosowanego w modelu i właściwego zaplanowania działań projektowych, jak i na etapie realizacji projektów.

Materiały te dostępne są https://www.power.gov.pl/strony/o-programie/projekty/innowacje-spoleczne-rezultaty/przeciwdzialanie-dziedziczonemu-ubostwu/, sekcja pn. „Modele przetestowane (ostateczne)”.

1. Założenia Modelu

1.1. Podstawy metodyczne

Punktem wyjścia dla Modelu jest przeświadczenie, że człowiek nie jest zdeterminowany przez warunki środowiskowe, ponieważ może doprowadzić do ich zmiany, wykorzystując siły własne, rodziny, środowiska i systemu wsparcia. Oddziaływanie Modelu polega na zwiększeniu kompetencji i umiejętności rodziny oraz jej poszczególnych członków w zakresie społecznego funkcjonowania. To oddziaływanie można określić jako interwencję formatywną („uczącą się"), w której treść i przebieg interwencji podlegają negocjacji, a kształt interwencji zależy w ostateczności od podmiotów uczestniczących (pracowników pomocowych i rodzin). Na interwencję składają się cztery, wskazane poniżej, strategie metodyczne.

(1) Budowanie odporności i prężności rodzin (tzw. resilience[1])

Jest to proces rozwojowy, za pomocą którego dzieci nabywają umiejętności korzystania z wewnętrznych i zewnętrznych zasobów po to, by osiągnąć dobre przystosowanie (pozytywną adaptację) pomimo przeszłych lub obecnie występujących przeciwności losu. Praca z rodzinami ukierunkowana jest na znalezienie w kryzysie (i związanym z nim uczestnictwie w projekcie) szansy na zmianę i wspólne/rodzinne wyzwanie. Chodzi o uruchomienie wspólnego działania rodziny, dzięki któremu poszczególni jej członkowie poradzą sobie z przeciwnościami losu. Praca z rodziną w ramach Modelu oddziałuje na relacje między członkami rodziny, tak by ewoluowały one w kierunku wzajemnego wspierania się. Duża część działań wspierających koncentruje się na nowym połączeniu rodziny, tak by efekty przyjmowania określonych ról w rodzinie były odmienne od dotychczas stosowanych, ale także by wykorzystywały ujawniony wcześniej potencjał poszczególnych jej członków, w tym dzieci.

(2) Podejście skoncentrowane na rozwiązaniach

Punktem wyjścia jest przekonanie, że to osoby / rodziny mają kompetencje, by rozwiązać swoje problemy i są w stanie określić, czego im potrzeba. Wspieranie rodziny jest nastawione na poszukiwanie i wdrażanie rozwiązań, rezygnuje się z prób analizowania problemu i jego przyczyn, „rozgrzebywania" przeszłości na rzecz poszukiwania rozwiązań i możliwości zmiany. Przyjmuje się, że „małe zmiany wywołują duże zmiany", więc w sytuacjach kryzysowych trzeba koncentrować się na realizowaniu drobnych, możliwych do osiągnięcia celów. Takie podejście pozwala członkom rodziny stopniowo dochodzić do wizji pożądanej przyszłości (poprawy jakości życia) i przekładać ją na małe, ale konkretne

[1] Pojęcie *resilience* odnosi się do procesów i mechanizmów sprzyjających pozytywnemu funkcjonowaniu jednostki, mimo przeciwności losu lub traumatycznych przeżyć, które trwają obecnie lub zdarzyły się w przeszłości (Garmezy 1985; Rutter 1987; Werner 1994; Luthar i in. 2000; Masten i Powell 2003; Masten 2007).

i obserwowalne zmiany. Podnosi poziom świadomości członków rodziny w zakresie wyborów, jakich dokonują, przynosi nadzieję i pozwala dostrzec perspektywę życia bez problemu lub z mniejszym jego natężeniem. Umacnia też w samodzielnym decydowaniu o tym, co jest dla nich pożądanym wyobrażeniem przyszłości i drogą do jej osiągnięcia.

(3) Praca oparta na aktywowaniu zasobów

Jako zasób należy traktować wszystko, o ile zostanie wykorzystane przez osobę/rodzinę do zaspokojenia doraźnych potrzeb lub realizacji (długofalowych) celów.

Wykorzystywane są:

- zasoby osobiste członków rodzin, np. zdolności poznawcze pozwalające ocenić poziom stawianych wymagań; cechy osobowości; stan zdrowia fizycznego; poczucie kontroli nad własnym życiem; gotowość do zmiany; zdolność do współdziałania z innymi członkami rodziny, otaczającą społecznością;
- zasoby systemu rodzinnego, w tym spójność rodziny, na którą składają się: zaufanie, wzajemne docenianie, wsparcie, integracja i poszanowanie indywidualności; organizacja rodziny; umiejętność porozumiewania się; ilość i forma czasu spędzanego przez rodzinę wspólnie, które są wskaźnikami integracji i stabilności rodziny; zdolność rodziny do wykorzystywania zasobów indywidualnych, do radzenia sobie w sposób konstruktywny z napięciami;
- zasoby środowiska i społeczności, w której rodzina funkcjonuje, czyli osoby, grupy i instytucje z otoczenia, z których wsparcia rodzina może skorzystać. Stanowią one źródło pozytywnych wpływów, dają poczucie związku z innymi ludźmi, podwyższają zdolność do radzenia sobie ze stresem.

(4) Empowerment i kapitał solidarności.

Wsparcie poszczególnym członkom rodziny udzielane jest w taki sposób, aby przywracać im ich kontrolę nad własnym życiem i poczucie sprawstwa, a tym samym również poczucie społecznego zakorzenienia. Kluczem jest wspieranie decyzyjności osoby, a nie sterowanie nią. Podstawą pracy z rodziną jest współpraca oparta na partnerskiej relacji. Osoba pomagająca uznaje ekspercką wiedzę rodzin, stara się zrozumieć jej aspiracje i cele, stwarza klimat optymizmu, nadziei i możliwości, co sprzyja procesowi dokonywania pozytywnej zmiany. Ze strony specjalisty pracującego z rodziną empowerment jest ukierunkowany na budowanie relacji opartej na zaangażowaniu we współpracę, wzajemnym zaufaniu i szacunku, angażowaniu innych osób/instytucji w proces decyzyjny, dzieleniu się odpowiedzialnością, wzajemnej pomocy, przekazywaniu wszystkich istotnych informacji, zespołowym uczeniu się, koncentracji na procesie.

Model bazuje na mechanizmie pozyskiwania i mobilizacji szerokich zasobów – zarówno tych instytucjonalnych, które są w dyspozycji sformalizowanych podmiotów (publicznych)

funkcjonujących na danym terenie, jak i tych społecznych, opartych na kapitale ludzkim, zasobach organizacji i potencjale społecznym, które istnieją w danej społeczności lokalnej. Takie połączenie pozwala na efektywne wykorzystywanie różnorakich zasobów środowiskowych i ludzkich oraz buduje kapitał solidarności.

Więcej informacji nt. podstaw metodycznych modelu znajduje się w „Raporcie Ewolucja metodyczna Modelu PDB Kokon", który dostępny jest na stronie www wskazanej we „Wprowadzeniu".

1.2. Pryncypia Modelu

Model oparty jest na pięciu podstawowych pryncypiach, które gwarantują przedsięwzięciu maksymalizację potencjalnych efektów oraz minimalizację ryzyka niepowodzeń. Kluczowe dla funkcjonowania Modelu jest stosowanie tych podstawowych zasad łącznie.

KOMPLEKSOWOŚĆ WSPARCIA

Kompleksowość wsparcia odwołuje się do holistycznego spojrzenia na rodzinę pod kątem wsparcia i zaspokojenia jej potrzeb w zakresie sprawowania przez nią funkcji opiekuńczo-wychowawczych. Wsparcie kierowane jest przede wszystkim do rodziny i jej członków, ale także uwzględnia najbliższe otoczenie. Obejmuje różne formy pomocy. Kluczowym elementem jest zbudowanie relacji z rodziną i wsparcie asystenta rodziny, który poprzez swoje działania ma upodmiotowić rodzinę i wspomagać ją w rozwiązywaniu przez nią problemów oraz towarzyszyć w korzystaniu z innych form pomocy służących poprawie sytuacji życiowej. Model przewiduje szeroki zakres instrumentów wsparcia, które uruchamiane są w odpowiedzi na potrzeby rodziny i tworzą kompleksowe rozwiązanie.

SPERSONALIZOWANIE WSPARCIA

Formy wsparcia podlegają selekcji w zależności od indywidualnej sytuacji życiowej rodzin. Kluczowa jest elastyczność zarówno w realizacji wsparcia z pakietu podstawowego jak i dobór form pomocy z pakietu rozszerzonego. Spersonalizowane wsparcie jest organizowane w oparciu o diagnozę rodziny i wspomaga rodzinę w osiąganiu przez nią wyznaczonych celów i dążeniu do pełniejszego uczestnictwa w życiu społecznym. Dobór instrumentów wsparcia, zależeć będzie od zdiagnozowanych potrzeb, gotowości rodziny do zmiany oraz indywidualnych możliwości.

KOORDYNACJA

Stworzenie wydajnego systemu współpracy różnych podmiotów. W pierwszej kolejności niezbędne jest zidentyfikowanie partnerów Modelu, którzy są w stanie wspierać rodzinę i jej poszczególnych członków poprzez realizację różnych usług i działań, a także poprzez pracę reprezentantów tych podmiotów w ramach zespołu specjalistów. Ważne, aby byli to przedstawiciele różnych organizacji, wywodzący się z różnych sektorów, zarówno ci osadzeni w systemie pomocy społecznej – w szczególności asystent rodziny powinien wywodzić się

z tego środowiska, jak i znajdujący się poza nim. Zespół specjalistów jest nastawiony na skuteczną i elastyczną pomoc rodzinie, poszukując optymalnych rozwiązań dla danej rodziny, kieruje się zasadami pracy z rodziną i członkowie zespołu współdziałają i podejmują decyzje na zasadzie konsensusu a nie kompromisu. Asystent rodziny wypełnia zadanie koordynacji wsparcia na rzecz rodziny, z którą pracuje.

EMPOWERMENT

Rozwijanie u rodzin indywidualnego poczucia kontroli oraz wpływu na własne życie oraz na funkcjonowanie społeczności lokalnej. Bazowanie na zasobach rodziny, jej poszczególnych członków oraz otoczenia. Celem jest zwiększenie aktywności rodziny nakierowanej na wykorzystanie potencjałów i polepszenie sytuacji, ale również przemiana w kierunku aktywnego uczestnictwa w życiu społecznym. Promowana jest aktywna postawa zmiany i partycypacji w kierunku samoodpowiedzialności oraz samodecydowania.

DEINSTYTUCJONALIZACJA

Odchodzenie od opieki instytucjonalnej na rzecz opieki środowiskowej, świadczonej na poziomie lokalnej społeczności. Celem deinstytucjonalizacji jest stworzenie możliwości uzyskiwania wsparcia we własnym środowisku lokalnym poprzez rozwój usług asystentów, animatorów czy korzystanie z rozwiązań takich jak wsparcie rodzin wspierających, pomoc sąsiedzka.

1.3. Odbiorcy i użytkownicy Modelu

Model opiera się na przeświadczeniu, że problem dziedziczonego ubóstwa nie jest wynikiem indywidualnych motywacji, ale przede wszystkim oddziaływania środowiska. Dlatego planując formy wsparcia należy objąć opieką całe rodziny oraz otoczenie, w którym one funkcjonują. Bez względu na spektrum działań należy poszukiwać form aktywnej współpracy i współodpowiedzialności wszystkich interesariuszy – zarówno tych, do których pomoc jest kierowana, jak i tych, którzy jej udzielają. Ponadto ważne jest odwoływanie się do mocnych stron tak, aby „uśpiony potencjał" struktury społecznej został rozbudzony i pomnażany w procesie nabywania nowych doświadczeń i poznawania świata innych ludzi, z ich własnymi zasobami, ale także troskami i problemami.

ODBIORCY

Odbiorcami Modelu są rodziny o dziedziczonej formie ubóstwa wraz z ich najbliższym sąsiedztwem, z koncentracją uwagi na pokoleniu znajdującym się w okresie wczesnego dzieciństwa i w okresie edukacji szkolnej. Szczególną uwagę w toku rekrutacji należy poświęcić tym rodzinom, które zostały zobowiązane do współpracy z asystentem rodziny przez sąd.

Ważnym założeniem działań w ramach Modelu jest dostosowanie przekazywanych informacji do potrzeb odbiorców, zatem zarówno na etapie rekrutacji rodzin, jak i podczas

całej pracy z rodzinami stosowane powinno być podejście wielokanałowe, wielopoziomowe oraz odwołujące się do użyteczności i przydatności oferowanych form wsparcia.

UŻYTKOWNICY

Użytkownikami Modelu są, z jednej strony, instytucje jako takie, a z drugiej strony, zgodnie z zasadą deinstytucjonalizacji, są to osoby zatrudnione / współpracujące z danym podmiotem, realizujące wsparcie na rzecz odbiorców.

Podstawową grupę użytkowników modelu tworzą podmioty samorządowe – instytucje z obszaru pomocy społecznej, np. . ośrodki pomocy społecznej, centra usług społecznych, oraz organizacje pozarządowe / społeczne działające na rzecz wspierania rodzin oraz integracji społecznej i aktywizacji osób wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem społecznym. Ponadto, w zależności od lokalnych zasobów i uwarunkowań, funkcjonowanie modelu może być wzmocnione przez rozszerzenie grupy użytkowników o takie podmioty / osoby, jak np.:

- instytucje z obszaru edukacji: żłobki, przedszkola, szkoły, placówki oświatowe, poradnie specjalistyczne;
- placówki wsparcia dziennego;
- instytucje z obszaru kultury: domy kultury, biblioteki;
- pozostałe podmioty, działające w sferze integracji społecznej i aktywizacji osób wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem społecznym, w tym podmioty ekonomii społecznej;
- przedstawiciele instytucji z wymiaru sprawiedliwości: policja, kuratorzy sądowi;
- przedstawiciele kościołów i związków wyznaniowych;
- pracodawcy / przedstawiciele sektora prywatnego;
- sąsiedzi (środowisko lokalne).

2. Struktura Modelu i warunki udzielania wsparcia

Działania Modelu tworzą Lokalny System Wsparcia (LSW) na rzecz rodzin o dziedziczonej formie ubóstwa doświadczających trudności opiekuńczo-wychowawczych, który opiera się na współdziałaniu podmiotów samorządowych i organizacji pozarządowych / społecznych (partnerstwo publiczno-społeczne). LSW należy rozumieć jako platformę współpracy pomiędzy różnorodnymi partnerami[2], którzy wspólnie – z wykorzystaniem różnych metod i środków – w sposób systematyczny, trwały planują, projektują i realizują określone zadania i inicjatywy nastawione na wspieranie rodzin w środowisku lokalnym. Jednocześnie budowana jest tożsamość lokalna wśród członków danej społeczności, dzięki czemu możliwe jest ograniczenie/przezwyciężenie problemów społecznych. Takie podejście (tzw. standard LSW) pozwala na optymalne wykorzystanie dostępnych zasobów i instrumentów wsparcia na danym terenie, zapewnia ciągłość i kompleksowość dostarczania usług społecznych, poszerza dostęp do informacji istotnych dla zaspokojenia potrzeb rodziny.

Wdrażanie Modelu jest oparte o obowiązujący system instrumentów i narzędzi pomocy i wsparcia dla rodzin przewidzianych w: Ustawie z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej oraz Ustawie z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Przy czym działania Modelu nie zastępują / nie powielają systemowych usług świadczonych przez instytucje publiczne czy innych inicjatyw dostępnych na danym terenie, których celem jest rozwiązywania problemów w obszarze wsparcia rodzin o wyuczonej bezradności społecznej, tylko stanowią ich uzupełnienie. Te istniejące już zasoby są zasysane do LSW tak, aby stworzyć znacząco nowy i bardziej złożony sposób działania.
A skoordynowanie i zintegrowanie działań lokalnych podmiotów na rzecz rodziny zapewni skuteczność podejmowanych rozwiązań.
Model stanowi zbiór 4 powiązanych ze sobą komponentów:

1. Akademia rozwoju talentów (ART) – przedsięwzięcie skierowane do dzieci i młodzieży, dzięki któremu ta grupa odbiorców będzie mogła wyrównywać braki edukacyjne, rozwijać swoje zainteresowania, odkrywać talenty, ale przede wszystkim wzmacniać swoje kompetencje osobiste, podwyższać motywację do nauki, budować ciekawość poznawczą. Na podstawie indywidualnych planów działania (IPD) dzieci i młodzież otrzymują wsparcie dostosowane do jego indywidualnych możliwości i potrzeb.
2. Edukacja rodzinna – program pracy z rodzinami w obszarach ich umiejętności wychowawczych oraz edukacji finansowej. Obejmuje cykl szkoleniowy, który stanowi spójną i zintegrowaną całość (kolejne warsztaty bazują na doświadczeniach z poprzednich

[2] nie chodzi tutaj tylko o podmioty tworzące partnerstwo w ramach projektu

zajęć) i zakłada, że nowe kompetencje i postawy nie są nabywane pojedynczo, „w samotności", ale w ramach rodziny i kolektywnie (w grupie wielu rodzin). Celem programu jest długofalowe ugruntowanie nowych strategii działania osobistego i rodzinnego i wyćwiczenie ich w praktyce.

Edukacja rodzinna ma na celu nie tylko dostarczanie odpowiedniej wiedzy na temat komunikacji, właściwego wychowywania dzieci i gospodarowania domowym budżetem, ale również kształtowanie umiejętności w tym zakresie. Wpływa również na zmianę postaw, czyli zwiększanie świadomości i gotowości do wykorzystanie wiedzy i umiejętności w praktyce. Warsztaty w ramach edukacji rodzinnej prowadzone są metodami aktywizującymi, które angażują uczestników i tym samym umożliwiają uczenie się przez działanie i przeżywanie. Wyzwalają one aktywność i kreatywność uczestników, uczą ich samodzielnego dochodzenia do wiedzy. Ponadto kształtują umiejętności prawidłowego komunikowania się, wyciągania wniosków oraz współdziałania.

Koordynatorem edukacji rodzinnej jest lider procesu edukacyjnego – osoba, która w związku z wykonywaniem pracy zawodowej lub udziałem w projektach społecznych ma doświadczenie w pracy z osobami lub rodzinami, zagrożonymi wykluczeniem społecznym, posiada umiejętności pracy z grupą przy pomocy aktywnych metod, komunikowania się językiem dostosowanym do uczestników i radzenia sobie z trudnymi sytuacjami (max 1/3 etatu jeśli będzie zatrudniona osoba wyłącznie do pełnienia tej roli, obowiązki lidera procesu edukacyjnego mogą też być połączone z inną funkcją w projekcie, np. specjalisty ds. pracy środowiskowej). Trenerzy prowadzący poszczególne warsztaty pełnią rolę moderatorów, przewodników, którzy tworzą życzliwą atmosferę oraz płaszczyznę sprzyjającą uczeniu się, odkrywaniu przez uczestników wiedzy oraz jej wykorzystywaniu w rozwiazywaniu problemów.

Więcej informacji nt. idei i założeń tego cyklu edukacyjnego oraz przykładowe programy, scenariusze i materiały dla uczestników warsztatów znajduje się w pliku pn. „Edukacja rodzinna", który dostępny jest na stronie www wskazanej we „Wprowadzeniu".

W edukacji rodzinnej rolę trenerów pełniących jednocześnie funkcję doradców, mogą pełnić osoby, które:

- akceptują i podzielają filozofię pracy z rodziną wyrażoną w Pryncypiach pracy z rodzinami w Modelu,
- mają doświadczenie w pracy z osobami/rodzinami, zagrożonymi wykluczeniem społecznym, w związku z wykonywaniem pracy zawodowej lub udziałem w projektach społecznych, związanych z pracą z grupami, zagrożonymi wykluczeniem społecznym,
- posiadają umiejętności pracy z grupą przy pomocy aktywnych metod, komunikowania się językiem dostosowanym do uczestników, radzenia sobie z trudnymi sytuacjami,

- traktują ludzi podmiotowo, szanują ich godność i prawo do wyrażania własnych opinii (można zweryfikować na podstawie rozmowy kwalifikacyjnej lub referencji),
- posiadają wiedzę z zakresu tematyki, której dotyczy dany warsztat,
- posiadają ukończony kurs trenerski lub szkołę trenerską.

Ważne jest, aby wszystkie warsztaty w jednej grupie w danym bloku tematycznym prowadził jeden, stały zespół trenerski[3], co pozwoli zbudować zaufanie odbiorców. Co do zasady każdy z warsztatów prowadzony powinien być przez dwóch trenerów i może w nim uczestniczyć maksymalnie 15 osób. Trenerzy powinni być osobami z wykształceniem pedagogicznym lub psychologicznym lub pokrewnym, posiadać co najmniej dwuletnie doświadczenie pracy z grupą w obszarze odpowiadającym tematyce warsztatów. Podczas warsztatów dla rodzin powinna być zapewniona opieka dla dzieci (liczba opiekunów lub opiekunek uzależniona jest od liczby dzieci wymagających opieki; przyjmuje się, że jedna osoba opiekuje się 4 dzieci).

3. Animacja samopomocy sąsiedzkiej – szereg działań organizowanych w mikrospołecznościach sąsiedzkich, których celem jest przełamywanie izolacji rodzin, poprzez budowanie więzi sąsiedzkich i zaufania, pobudzanie aktywności i samopomocy oraz włączenie sąsiadów we wspólne działania, służące budowaniu wspólnoty sąsiedzkiej dającej rodzinom z różnymi deficytami wsparcie i możliwość wykorzystania społecznych zasobów z najbliższego im środowiska.

4. Praca Specjalistów z Rodzinami – zindywidualizowane wsparcie specjalistów, w ramach którego kluczowa rola spoczywa na asystencie rodziny. Komponent obejmuje usługi opiekuńcze, w których niezbędne jest zapewnienie opieki nad dziećmi podczas uczestnictwa rodziców w działaniach Modelu, specjalistyczne usługi opiekuńcze dla dzieci, np. rehabilitanta, fizjoterapeuty, logopedy wg zdiagnozowanych zaburzeń rozwojowych, wsparcie pielęgniarki środowiskowej, wsparcie rodziny wspierającej, wsparcie specjalisty pracującego w oparciu o program „Odzyskać dziecko” (więcej informacji znajduje się w Poradniku dla specjalistów – jak pracować z rodzicami programem „Odzyskać dziecko”, który dostępny jest na stronie www wskazanej we „Wprowadzeniu”.

Proces wsparcia w ramach komponentów 1 - 4 Modelu podzielony jest na etapy i dostosowany do zdiagnozowanych potrzeb rodzin, ich gotowości do zmiany oraz indywidualnych możliwości. **Najpierw obligatoryjnie realizowane są działania adresowane do wszystkich rodzin, zebrane w ramach pakietu podstawowego.** Działania te stanowią

[3] W ramach testu modelu sprawdził się zespół trenerski w składzie psycholog, animatorzy, specjalista ds. pracy środowiskowej.

podstawę przewidzianej w Modelu interwencji, która pomaga uczestnikom wyznaczyć cele w kluczowych obszarach życia i usprawnić najważniejsze aspekty funkcjonowania. Mimo, że działania adresowane są do wszystkich rodzin, nie oznacza to braku zindywidualizowanego wsparcia, ponieważ działania są elastycznie dostosowywane do celów, potrzeb i możliwości poszczególnych rodzin i jej członków. W celu zapewnienia skuteczności modelu nie jest konieczne, aby rodziny bezwzględnie uczestniczyły we wszystkich działaniach przewidzianych przez model. Rodziny nie powinny być przeciążone udziałem w oferowanym wsparciu, powinno ono być odpowiednio zaplanowane pod kątem zaangażowania czasowego.

Działania dodatkowe, przewidziane w ramach pakietu rozszerzonego, uruchamiane są w odpowiedzi na rozpoznawane w toku systematycznej pracy z rodziną potrzeby. Wynika to z założenia, że w specyficznej sytuacji danej rodziny i jej poszczególnych członków, korzystne jest zastosowanie różnych form wsparcia. Działania ujęte w pakiecie rozszerzonym mają charakter fakultatywny.

Podstawowym założeniem działań przewidzianych w Modelu jest dostarczenie odbiorcom jakościowo i ilościowo nowych doświadczeń, które staną się katalizatorem do zaistnienia trwałych zmian w ich zachowaniu, w konsekwencji czego, w perspektywie długoterminowej, dojdzie do znaczącej poprawy sytuacji życiowej odbiorców i zmiany wzorców zachowania, a w efekcie przerwania transferu dziedziczenia ubóstwa. Poszczególne działania są adresowane różnych grup odbiorców – część działań adresowana jest do dzieci i młodzieży, część do dorosłych, a niektóre działania skierowane są do całych rodzin. Pozwala to na pracę w różnych grupach, stopniowe zwiększanie kompetencji i wykorzystywanie ich podczas interakcji w grupach rodzinnych.

Proces wsparcia przewidziany w Modelu trwa co najmniej 18 miesięcy, przy czym minimalny okres udziału w programie obejmuje realizację działań w ramach pakietu podstawowego. Na etapie rekrutacji do programu każda rodzina powinna otrzymać pełną mapę wsparcia oferowanego w ramach Modelu, tak aby zapewnić rodzinie pełną informację o oferowanym wsparciu, a w kolejnym kroku wspierać gotowość do skorzystania ze wsparcia i wzmacniać świadome podejmowanie decyzji.

2.1. Zarządzanie

Rekomendowane jest zastosowanie metodyki zwinnego zarządzania projektami. Zarządzanie w projekcie powinno być dwustopniowe.

Na **poziomie strategicznym** działaniami projektu kieruje zespół zarządzający partnerstwem, który wyznacza kierunki działań i zadania w obszarze współpracy oraz podejmuje kluczowe decyzje przy realizacji działań na rzecz rodzin. W skład wchodzą osoby uprawnione do podejmowania wiążących decyzji i imieniu danego partnera – członkowie zarządów

poszczególnych podmiotów. Powinny to być osoby z autorytetem nie tylko ze względu na sprawowane stanowisko, a także ze względu na ich kompetencje merytoryczne.
Do najważniejszych kompetencji zespołu zarządzającego należą:

- ✓ planowanie i wyznaczanie kierunków działań;
- ✓ akceptowanie sprawozdań merytorycznych;
- ✓ akceptowanie decyzji finansowych;
- ✓ kontrolowanie zgodności podejmowanych działań z wyznaczonymi celami partnerstwa.

W celu realizacji działań w ramach Modelu jest powoływany zespół specjalistów pracujących z rodzinami, który odpowiada za bezpośrednie zarządzanie merytoryczne.. Na jego czele stoi koordynator merytoryczny. Zespół stanowi kluczowy element funkcjonowania Modelu, zapewnia spójność i efektywność jego działania poprzez zespołowe poszukiwanie sposobów rozwiązania problemów rodzin. Odpowiada on za zbudowanie kompleksowej oferty usług dla rodzin i zarządzanie wiedzą w ramach LSW: tworzenie mapy zasobów lokalnych, opiniowanie i wybór usług do bazy działań Modelu, bieżąca aktualizację i korektę informacji. Zadaniem zespołu jest monitorowanie i analizowanie działań podejmowanych przez poszczególne podmioty, które odpowiadają za wykonanie zadań z zakresu wspierania rodziny i pomocy społecznej w rozwiązywaniu jej problemów w ramach partnerstwa, albo którym zlecane jest wykonanie takich zadań poza formalnym partnerstwem projektowym (w ramach LSW). Ponadto zespół specjalistów formułuje i przekazuje wnioski merytoryczne oraz rekomendacje do zespołu zarządzającego partnerstwem.
W ramach zespołu współpracują przedstawiciele różnych zawodów pomocowych zarówno tych sformalizowanych, jak i niesformalizowanych, co pozwala zapewnić szeroki ogląd sposobów wsparcia i rozwiązywania problemów. Specjaliści reprezentują zarówno sektor publiczny jak i niepubliczny (pozarządowy i prywatny), co przeciwdziała nadmiernej instytucjonalizacji relacji pomocowej, wprowadza elementy nieformalnego i społecznego kontaktu z rodzinami. Sprzyja to większemu zaufaniu i otwarciu rodzin na kontakt. W skład zespołu wchodzą obligatoryjnie specjaliści – przedstawiciele poszczególnych komponentów Modelu.
Partnerstwo jako całość reprezentuje koordynator merytoryczny, Akademię rozwoju talentów – mentor ds. rozwoju dzieci i młodzieży oraz psycholog / pedagog, edukację rodzinną – lider procesu edukacyjnego, Animację samopomocy sąsiedzkiej – specjalista ds. pracy środowiskowej, a Pracę Specjalistów z Rodzinami – asystent rodziny, który prowadzi i koordynuje wsparcie dla poszczególnych rodzin.

Praca zespołu odbywa się poprzez systematyczne, nie rzadsze niż raz na miesiąc, spotkania merytoryczne. Ponadto zespół specjalistów formułuje i przekazuje wnioski merytoryczne oraz rekomendacje do zespołu zarządzającego partnerstwem.

Pracami zespołu kieruje koordynator merytoryczny. Osoba pełniąca tę funkcję łączy doświadczenie zawodowe z zakresu pomocy dziecku i rodzinie, pracy z grupą docelową oraz praktyczną umiejętność koordynacji projektów z obszaru polityki społecznej. Koordynator planuje prace zespołu i nimi kieruje. Zgodnie ze zwinnym podejściem w zarządzaniu powinien charakteryzować się elastycznością w działaniu i umiejętnością szybkiego reagowania na pojawiające się problemy. Ważnym aspektem jego pracy jest nawiązywanie i utrzymywanie pozytywnych relacji z partnerami Modelu i innymi podmiotami w ramach LSW.

Opis LSW, jaki funkcjonował w ramach projektu „Praski kokon" znajduje się w materiale pn. „Raport Lokalny System Wsparcia", który dostępny jest na stronie www wskazanej we „Wprowadzeniu".

2.1.1 Zasady pracy zespołu specjalistów

Działania w odniesieniu do poszczególnych rodzin są planowane wspólnie w ramach zespołu specjalistów tak, aby się wzajemnie uzupełniały, ale realizowane są samodzielnie przez członków zespołu albo osobiście, albo poprzez zlecenie danej usługi wyspecjalizowanemu w danym obszarze wykonawcy. Dzięki systematycznym spotkaniom zespołu utrzymywany jest przepływ informacji i wspólny namysł nad rozwojem poszczególnych przypadków, w razie potrzeby dokonywane są modyfikacje wcześniej uzgodnionej ścieżki wsparcia dla danej rodziny.

Zespół specjalistów co pół roku podsumowuje[4] postępy rodziny w zakresie społecznego funkcjonowania i jeśli wyniki nie są zadowalające redefiniuje dotychczas zastosowaną ścieżkę wsparcia.

Każdy członek zespołu identyfikuje się z wartościami i założeniami Modelu oraz filozofią wpierania rodzin opartą na dziewięciu zasadach.

1. Budowanie pozytywnej, opartej na szacunku relacji z rodziną.
2. Praca na zasobach rodziny oraz jej poszczególnych członków.
3. Stosowanie skutecznej i efektywnej komunikacji mającej na celu upodmiotowienie rodziny oraz jej poszczególnych członków.
4. Wspieranie członków rodziny w wyznaczaniu adekwatnych i pozytywnych celów.
5. Motywowanie członków rodziny do realizacji działań i osiągania celów.
6. Wspomaganie rodziny w rozwiązywaniu przez nią jej problemów.
7. Pogłębianie świadomości członków rodziny i dostarczaniu pozytywnych informacji zwrotnych.

[4] Podstawowym narzędziem, które jest wykorzystywane jest IPD.

8. Dostarczanie doświadczeń, będących punktem wyjścia do wprowadzenia trwałych zmian w zachowaniu członków rodziny.
9. Stawianie wymagań adekwatnych do możliwości członków rodziny.

Reguły współpracy w zespole specjalistów:

1. Regularne spotkania i otwarta komunikacja.
2. Szacunek dla pozostałych specjalistów i ich zdania.
3. Dzielenie się wiedzą.
4. Budowanie spójnego wizerunku wobec rodziny.
5. Stopniowe pogłębianie diagnozy rodziny.
6. Wspólne poszukiwanie rozwiązań i podejmowanie decyzji.
7. Otwarte zgłaszanie trudności i okazywanie wzajemnego wsparcia.
8. Działania koordynatora zespołu jako moderatora / facylitatora / coacha / doradcy zespołu.

Członkowie zespołu specjalistów mogą podlegać superwizji.

2.2. Miejsce i sposób świadczenia wsparcia

Wszystkie zajęcia i spotkania w ramach działań w Modelu powinny odbywać się w odpowiednio przygotowanych pomieszczeniach, które pozwalają stworzyć atmosferę sprzyjającą otwartej rozmowie, nawiązaniu pozytywnej relacji, gotowości do zmiany i uczeniu się. Część działań powinna być realizowana w domu uczestników (np. asysta rodzinna, usługi opiekuńcze i specjalistyczne). Jednak znacząca część form wsparcia powinna odbywać się w lokalizacji innej niż miejsce zamieszkania, ale w miarę możliwości w bliskim sąsiedztwie. Rekomendowane jest stworzenie miejsca przeznaczonego na działania w ramach Modelu. Takie osadzanie w konkretnym miejscu/lokalu/pomieszczeniu pozwala uczestnikom poczuć się bezpiecznie i zachęca do skorzystania z nowych instrumentów wsparcia w znanym już otoczeniu.

Działania przewidziane w Modelu mają charakter zarówno indywidualny jak i grupowy. Różni odbiorcy wykazują różny poziom gotowości do udziału w spotkaniach grupowych. Elastyczność w zakresie podążania za potrzebami odbiorców sprzyja zwiększeniu efektywności działań. W związku z tym rekomendowane jest weryfikowanie gotowości i preferencji odbiorców w zakresie sposobu kontaktu i adekwatne projektowanie działań np. podział na mniejsze grupy zamiast pracy na forum kilkunastu osób, lub połączenie pracy grupowej z pracą indywidualną z trenerem.

Działania w ramach Modelu mogą być również częściowo realizowane w formule na odległość za pośrednictwem platform do wideokonferencji i szkoleń online, komunikatorów

czy telefonów. Jednak należy każdorazowo ocenić, jaka forma pozwoli uczestnikom na aktywne uczestnictwo i zmaksymalizuje potencjalne korzyści z udziału w działaniach.

3. Rekrutacja rodzin do programu

Rekrutacja rodzin prowadzona jest przez wielokanałową kampanię informacyjną. Przy jej opracowaniu należy wziąć pod uwagę perspektywę potencjalnych odbiorców Modelu, uwzględnić ich potrzeby i oczekiwania. Informacja o Modelu powinna być sformułowana klarownym, zrozumiałym językiem oraz w możliwie najbardziej przyjaznej i zwięzłej formule. Głównymi instytucjami zaangażowanymi w prowadzenie rekrutacji są ośrodki pomocy społecznej, ale również szkoły i inne lokalne instytucje i organizacje oferujące wsparcie rodzinom, dzieciom i młodzieży. Informacja o programie powinna być dostępna w placówkach służby zdrowia, bibliotekach czy wspólnotach mieszkaniowych. Dodatkowo szkołom i przedszkolom powinno zostać zaproponowane przeprowadzenie spotkań informacyjnych dla rodziców.

Specjaliści, stosując język korzyści oraz narzędzia podejścia skoncentrowanego na rozwiązaniach, powinni motywować do podjęcia działań na rzecz swojej rodziny, przedstawiać ofertę oraz zachęcać do udziału w działaniach w ramach Modelu. Ważne jest by wzbudzić motywację wewnętrzną odbiorców i wspierać rozwój gotowości do podjęcia zmiany. Jest to szczególnie istotne wśród rodzin, które wcześniej nie korzystały z tego typu form wsparcia.

Motywacja i świadomość własnych problemów powinny być warunkiem wejścia do projektu. Gdy są one na niewystarczającym poziomie (pomijając czynniki losowe), rodziny rezygnują ze wsparcia w ramach modelu w trakcie jego trwania lub osiągnięte rezultaty są niewielkie. Wsparcie w ramach modelu jest na tyle intensywne i wymagające pełnego zaangażowania czasowego i emocjonalnego, że bez odpowiedniego poziomu motywacji i zrozumienia znaczenia wsparcia dla poprawy własnej sytuacji ukończenie udziału w modelu jest trudne. Wśród symptomów, które świadczą o silnej motywacji rodzin i mogą być przydatne zarówno w procesie rekrutowania do modeli, jak samego wsparcia, należy wymienić: gotowość do zmiany, pozostawanie w bieżącym kontakcie, pozytywna wizja przyszłości, dostrzeganie potrzeb dziecka i jego dobra, podejmowanie odpowiedzialności, dostrzegania swoich zasobów i sprawczości, szczerość i otwarta komunikacja, gotowość do skorzystania ze wsparcia.

Rekrutacja do działań w ramach Modelu prowadzona powinna być w oparciu o powszechnie dostępny regulamin rekrutacji i udzielania wsparcia.

Rekrutacja rodzin do programu powinna trwać ok. 2 miesiące, i być prowadzona przez pracowników OPS [5]albo przy wsparciu pracowników OPS[6] (zalecane jest powołanie zespołu ds. rekrutacji, w skład którego wejdą też przedstawiciele partnerów) i powinna uwzględniać:

1. Rozpoznanie sytuacji rodziny.
2. Pierwsze spotkanie rekrutacyjne z rodziną – rozmowa z rodziną o jej sytuacji. Próba poznania sytuacji rodziny i jej historii, w tym uzyskanie informacji o jej dotychczasowym korzystaniu ze wsparcia instytucji i jego skutkach. Zaprezentowanie mapy wsparcia oferowanego w ramach Modelu i wstępna rozmowa o możliwych formach wsparcia.
3. Kontakt z osobami z systemu pomocy, którzy w jakikolwiek sposób byli zaangażowani w sytuację rodziny. Poznanie doświadczeń w pracy z rodziną, perspektywy co do kierunków pracy z rodziną, jej zasobów, ale również ograniczeń i trudności.
4. Spotkanie (lub spotkania) z rodziną poświęcone rozpoznaniu celów, jakie stawia sobie rodzina w związku z udziałem w działaniach w ramach Modelu, motywacji do udziału w działaniach, planów co do skorzystania z poszczególnych form wsparcia oraz gotowości do zmiany.
5. Przekazanie rodzinie informacji co do przyjęcia lub nieprzyjęcia do programu.

[5] opcjonalnie CUS
[6] jw.

4. Instrumenty wsparcia

4.1. Diagnoza rodzin

Realizacja wsparcia rozpoczyna się od przeprowadzenia diagnozy rodziny. Arkusz diagnozy rodziny, który był wykorzystany w projekcie „Praski kokon", stanowi załącznik do „Rekomendacji dotyczących współpracy asystenta rodzin i organizacji pozarządowych na rzecz rodziny z trudnościami opiekuńczo-wychowawczymi". Rekomendacje dostępne są na stronie www wskazanej we „Wprowadzeniu".

Na tym etapie spotkania z rodziną mają na celu rozpoznanie jej zasobów, zdefiniowanie celów i przygotowanie wstępnych planów działania, w tym IPD dla dzieci i młodzieży. Rozpoznawane są oczekiwania, możliwości i nastawienie wszystkich członków rodziny. Przy czym ważne jest urealnienie planów i oczekiwań rodziny, tak aby skupić się na celach możliwych do osiągnięcia w trakcie trwania programu. Kluczowym zagadnieniem w trakcie diagnozy jest otwartość i gotowość rodziny do zmiany. Należy jednak wziąć pod uwagę, że pierwotnie deklarowana postawa może ulec zmianie i, że część rodzin zrezygnuje z udziału w programie, a dla części cele w trakcie pracy zostaną zmodyfikowane.

W ramach diagnozy mogą być realizowane także spotkania i kontakt telefoniczny z osobami z instytucji pomocowych, które zajmują się rodziną w celu określenia zasobów lokalnych i prześledzenia wcześniejszej ścieżki wsparcia rodziny ze szczególnym uwzględnieniem instrumentów, które do tej pory przynosiły korzyści i działały w rodzinie. Na podstawie wykonanej diagnozy oraz jej omówienia z rodziną planowana jest indywidualna ścieżka wsparcia rodziny w ramach programu. W kolejnych miesiącach współpracy z rodziną diagnoza jest stopniowo pogłębiana i uzupełniana przez zespół specjalistów pracujących z rodzinami.

4.2. Pakiet podstawowy

Po przeprowadzeniu diagnozy rozpoczyna się realizacja działań zawartych w pakiecie podstawowym.

4.2.1 Wsparcie asystenta rodziny

Kluczowym specjalistą w ramach Modelu jest asystent rodziny. Jest on usadowiony w instytucjonalnym systemie opieki społecznej (OPS albo CUS) i powinien pracować z maks. 8 rodzinami ~~(1 etat)~~. Wymagania, jakie musi spełniać asystent rodziny zostały określone w art. 12 Ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Dodatkowo powinien on posiadać co najmniej dwuletnie doświadczenie w pracy z grupą docelową.

Asystent rodziny jest doradcą i przewodnikiem osób, które potrzebują wsparcia w związku z doświadczanymi problemami w funkcjonowaniu życia rodzinnego. Jego działania obejmują kompleksowe, zindywidualizowane wsparcie w zakresie: rozwiązywania podstawowych

problemów socjalnych (mieszkaniowych, materialnych, zdrowotnych, prawnych), dbałość o rozwiązanie problemów psychologicznych (emocjonalnych, rodzinnych, problemów w grupie rówieśniczej), wspieranie rodzin w aktywności społecznej, rozwiązywaniu konfliktów z sąsiadami, członkami rodzin czy pracownikami instytucji. Do zadań asystenta należy także motywowanie do podnoszenia kwalifikacji zawodowych bądź kontynuowania nauki, pomoc w wyborze odpowiednich kursów zawodowych lub szkoły, pomoc w przełamywaniu kompleksów i kryzysów wynikających z niepowodzeń w nauce.
Dla pracy asystenta rodziny w ramach Modelu kluczowa jest umiejętność współpracy z innymi instytucjami i organizacjami pozarządowymi świadczącymi wsparcie na rzecz rodziny zaangażowanymi w działania modelowe oraz umiejętność koordynacji wsparcia na rzecz rodziny. Asystent rodziny czuwa także nad prawidłowością zawiązywania i przebiegu relacji rodziny wspierającej z rodziną wspieraną. W praktyce, to właśnie asystent rodziny, dzięki swojej relacji z rodziną i znajomości jej otoczenia jest w stanie zaproponować kandydatów na rodzinę wspierającą. Więcej informacji na temat wsparcia asystenta rodziny znajduje się w materiale pn. „Rekomendacje dotyczące współpracy asystenta rodziny i organizacji pozarządowych na rzecz rodziny z trudnościami opiekuńczo-wychowawczymi”, który dostępny jest na stronie www wskazanej we „Wprowadzeniu”.

4.2.2 Wsparcie mentora ds. rozwoju dzieci i młodzieży

Mentor ds. rozwoju dzieci i młodzieży jest specjalistą skoncentrowanym na zbudowaniu relacji z dziećmi rodzin zaangażowanych do Programu. Kluczowa dla tej funkcji jest umiejętność nawiązania dobrych relacji z dziećmi i młodzieżą. Mentor ds. rozwoju dzieci i młodzieży powinien posiadać wyższe wykształcenie najlepiej pedagogiczne, socjologiczne lub psychologiczne oraz minimum dwuletnie doświadczenie w pracy z dziećmi i młodzieżą. Mentor powinien inspirować dzieci i młodzież do udziału w działaniach w ramach Programu i poza nim oraz wspierać budowanie przekonania, że dzięki edukacji i własnemu rozwojowi można zmieniać swoje życie i osiągać wyznaczane cele. Dlatego ważne jest, aby mentor, obok wymaganych kwalifikacji i doświadczenia był osobą o charyzmatycznej osobowości, z którą dzieci i młodzież będą się identyfikować, i która będzie dla nich wzorem i autorytetem.

Zadania mentora:

- inicjowanie i wzmacnianie procesu uczenia się i rozwoju dzieci i młodzieży, monitoring postępów dzieci i młodzieży, w tym koordynacja prac nad opracowaniem IPD dla poszczególnych uczestników ART a następnie realizacją IPD,
- bezpośrednia praca z dziećmi i młodzieżą, inspirowanie ich rozwoju osobistego, społecznego i zawodowego,

- budowanie relacji i więzi z uczestnikami, praca nad uzyskaniem autorytetu i zaufania, wspieranie motywacji, zaangażowania uczestników oraz kreowanie zachowań i wspomaganie nawyków sprzyjających osiąganiu sukcesów,
- pomoc w budowaniu samoświadomości uczestników w kontekście ich udziału w różnych działaniach,
- zachęcanie do korzystania z zajęć dodatkowych dla dzieci i młodzieży z dostępnej oferty,
- praca w zespole specjalistów pracujących z rodzinami na każdym etapie realizacji Modelu,
- dbałość o efektywny transfer wiedzy pomiędzy realizatorami wsparcia,
- utrzymywanie stałych kontaktów ze wszystkimi uczestnikami, realizatorami poszczególnych działań i tzw. otoczeniem społecznym i instytucjonalnym.

Więcej informacji na temat działań mentora rozwoju dzieci i młodzieży znajduje się w pliku pn. „Akademia Rozwoju Talentów", który dostępny jest na stronie www wskazanej we „Wprowadzeniu".

4.2.3 Inauguracyjny warsztat „Poznajmy się jako osoby niepowtarzalne i wyjątkowe", rozpoczynający cykl edukacyjny w projekcie

Warsztat rozpoczyna proces edukacji rodzinnej. Jest ona ukierunkowana na wywoływanie pozytywnych zmian w życiu rodzin z problemami opiekuńczo-wychowawczymi.
Celem warsztatu inaugurującego jest zintegrowanie rodzin oraz stworzenie atmosfery i płaszczyzny, która sprzyja otwarciu się uczestników. Wykorzystuje się do tego narzędzia arteterapii.
Program warsztatów obejmuje następujące elementy:

- omówienie celów cyklu edukacyjnego, programu (rozbicie ścieżek) i metod pracy, wypracowanie kontraktu,
- dyskusja nt. korzyści, które może przynieść rodzinom uczestnictwo w poszczególnych częściach cyklu edukacyjnego,
- rozpoznawanie mocnych i słabych stron,
- współdziałanie w grupach społecznych,
- poczucie własnej wartości,
- działania w terenie w oparciu o gry terenowe, których celem jest poznanie ciekawych miejsc w okolicy oraz mieszkańców; w ich wyniku uczestnicy tworzą mapę ciekawych miejsc w okolicy i historii z nimi związanych,
- wieczorne spotkania integracyjne dla rodzin prowadzone przez trenerów i animatorów.

W zajęciach uczestniczą rodzice/opiekunowie oraz dzieci od 6 roku życia. Na czas warsztatów dzieciom wymagającym opieki powinna zostać zapewniona opieka. Zalecana jest realizacja

warsztatu w formule wyjazdowej na 3 dni. Dzięki takiemu rozwiązaniu rodziny mają szansę doświadczyć zupełnie nowej sytuacji edukacyjnej, gdzie udział w warsztatach połączony jest z przebywaniem w nowym miejscu i innym spędzaniem wolnego czasu (aktywności integracyjne). Ponadto charakter wyjazdowy warsztatów ma wpływ na intensyfikację procesu uczenia, jest okazją do tworzenia istotnych w procesie zmiany relacji interpersonalnych, a także jest atrakcyjną edukacyjną przygodą rodzinną, najczęściej doświadczaną po raz pierwszy w życiu. Każda rodzina otrzymuje materiały na warsztaty i działania w terenie. Jedna grupa warsztatowa może liczyć maksymalnie 5 rodzin. Warsztaty trwają 16 godzin dydaktycznych. Działania w terenie (4 godz.) oraz wieczorne spotkania integracyjne (4 godz.), łącznie 8 godz., prowadzone są przez trenerów oraz animatora. Kadra do realizacji warsztatu dla jednej grupy obejmuje: 2 trenerów, 1 animatora, opiekun lub opiekunka do dzieci.

4.2.4 Blok warsztatów dla rodziców z obszaru komunikacji

Blok warsztatów składa się z trzech warsztatów dla rodziców/opiekunów trwających 16 godzin dydaktycznych każdy (2 dni x 8 godzin dydaktycznych), łącznie 48 godzin dydaktycznych.

Zakres tematyczny warsztatów:

1) Sztuka dobrego komunikowania się. Pierwszy warsztat jest poświęcony kwestiom komunikowania się, które mają znaczący wpływ na kształtowanie więzi i relacji z innymi ludźmi. Celem jest zwrócenie uwagi na znaczenie komunikacji interpersonalnej w prawidłowym funkcjonowaniu rodziny oraz kształtowanie umiejętności dotyczących prawidłowego komunikowania się. W trakcie warsztatu omawiane są wszystkie ważne sprawy, które mają wpływ na podnoszenie jakości komunikacji w rodzinie (komunikacja werbalna i niewerbalna, aktywne słuchanie, informacja zwrotna), w tym bariery, które utrudniają porozumiewanie się, przez co negatywnie wpływają na funkcjonowanie rodziny, a także sposoby ich eliminowania. Zakres tematyczny warsztatu obejmuje następujące zagadnienia:
    - ✓ komunikacja interpersonalna i jej znaczenie w prawidłowym funkcjonowaniu rodziny,
    - ✓ komunikacja werbalna i niewerbalna,
    - ✓ techniki aktywnego słuchania,
    - ✓ informacja zwrotna,
    - ✓ bariery komunikacyjne,
    - ✓ rola pytań w komunikacji interpersonalnej,
    - ✓ tworzenie czytelnych i skutecznych komunikatów,

- ✓ nawiązywanie kontaktów i budowanie relacji z ludźmi, mówienie o samym sobie w interesujący sposób,
- ✓ wyrażanie własnego zdania w granicach nienaruszających praw i psychicznego terytorium innych osób oraz własnych, bez zachowań agresywnych, a także obrona własnego zdania i własnych praw w sytuacjach społecznych.

2) Emocje – jak je rozpoznawać i sobie z nimi radzić? Drugi warsztat poświęcony jest sferze emocjonalnej, której kształtowanie jest ważnym elementem wychowywania dzieci. Emocje są jednym z najważniejszych aspektów funkcjonowania człowieka, szczególnie w zakresie budowania relacji w rodzinie. W trakcie warsztatu omawiane będą rodzaje emocji i ich wpływ na zachowania, co ułatwi rodzicom zrozumienie różnych zachowań dziecka i adekwatne reagowanie. Kształtowanie będą umiejętności rozpoznawania emocji, rozumienia ich wpływu na ciało, nazywania oraz sposobów wyrażania, a także radzenia sobie z nimi.
3) Jak sobie radzić z konfliktami w rodzinie? Trzeci warsztat poświęcony jest konfliktom w rodzinie i sposobom radzenia sobie z nimi. Celem jest uświadomienie, że konflikty są nieuniknionym elementem życia każdej rodziny, z uwagi na to, że członkowie rodziny mają różne potrzeby, priorytety i punkty widzenia na dane sprawy, a życie stawia przed rodziną różne bariery. Nie należy zatem się ich bać, ale trzeba nauczyć się je rozwiązywać. W trakcie warsztatu, konflikty będą pokazywane jako czynniki umożliwiające rozwój rodziny. Zwracana będzie uwaga na to, że nie należy ich „zamiatać pod dywan", ale odkrywać, nazywać i podejmować próby wspólnego ich rozwiązywania.

4.2.5 Doradztwo indywidualne z zakresu komunikacji dla rodziców

Dorośli w trakcie trwania warsztatów z komunikacji i po nich powinni mieć możliwość skorzystania z doradztwa indywidualnego z zakresu komunikacji dla rodziców/opiekunów w wymiarze średnio 6 godzin dla jednej rodziny. Doradztwo co do zasady realizowane jest przez trenerów prowadzących warsztaty.

4.2.6 Warsztaty wyrównywania kompetencji społecznych dla dzieci i młodzieży

Warsztaty wyrównywania kompetencji społecznych dla dzieci i młodzieży to grupowa forma treningu umiejętności społecznych dla dzieci w wymiarze 60 godzin dydaktycznych. Deficyty w obrębie umiejętności społecznych często przesądzają o życiowych niepowodzeniach, dlatego przewidziano wyposażenie wszystkich dzieci z rodzin zaangażowanych w program w umiejętności bycia i poruszania się w społeczności. Celem warsztatów jest rozwijanie umiejętności interpersonalnych u dzieci, tak by poprawić ich funkcjonowanie w sytuacjach społecznych przez zmianę zachowań nieakceptowanych na społecznie akceptowane, a nawet pożądane. Zdobyte podczas warsztatów umiejętności pozwolą dzieciom na swobodne rozwijanie się, radzenie sobie w sytuacjach szkolnych i domowych, adekwatną ocenę samych

siebie, nawiązywanie pozytywnych i satysfakcjonujących relacji z rówieśnikami oraz skuteczną współpracę w grupie.
Warsztaty powinny być prowadzone w podziale na grupy wiekowe, przy założeniu udziału w programie dzieci od 6 do 18 roku życia rekomendowany jest podział na trzy grupy wiekowe. Rozkład godzinowy warsztatów powinien uwzględniać natężenie zajęć w szkole oraz poza nią, w których uczestniczą dzieci, tak aby zapewnić im komfortowe warunki uczestnictwa.

4.2.7 Warsztat „Komunikacja w rodzinie”

Warsztat trwający 4 godziny dydaktyczne dla całych rodzin realizowany po zakończeniu przez rodziców warsztatów z bloku tematycznego komunikacja oraz warsztatów wyrównywania kompetencji społecznych dla dzieci. Warsztat ten jest podsumowywaniem cyklu edukacyjnego z zakresu komunikacji i stwarza okazję do wspólnego ćwiczenia nowych umiejętności przez rodziców i dzieci, a co za tym budowania nowych pozytywnych doświadczeń i wzorców komunikowania się w rodzinie. Warsztat obejmować będzie miniwykład nt. znaczenia komunikacji w budowaniu zdrowej i funkcjonalnej rodziny oraz ćwiczenia rodziców z dziećmi z następującego zakresu:

- Komunikacja werbalna i niewerbalna
- Aktywne słuchanie
- Informacja zwrotna
- Rozpoznawanie własnych potrzeb emocjonalnych
- Tworzenie czytelnych i skutecznych komunikatów
- Stawianie granic i poszanowanie granic drugiego człowieka
- Sposoby radzenia sobie w sytuacjach trudnych
- Konstruktywne rozwiązywanie konfliktów w relacji rodziców z dziećmi

4.2.8 Warsztat „Bezpieczny dom”

Zakres tematyczny rozplanowany na 16 godzin warsztatów, został przygotowany tak, aby osoby w nim uczestniczące zdobyły podstawową wiedzę prawniczą i psychologiczną o prawach i obowiązkach rodziców oraz o systemie pomocy. Istotnym elementem warsztatu jest prezentacja wywiadów z osobami, które doświadczyły trudności w obszarze opieki i wychowania, w konsekwencji czego odebrano im dzieci. Poznanie historii osób, których starania doprowadziły do odzyskania dzieci, w deklaracji uczestników warsztatów, powoduje znaczny wzrost ich motywacji. Warsztaty prowadzone powinny być przez psychologa oraz kuratora zawodowego.
Zakres tematyczny warsztatu Bezpieczny Dom obejmuje następujące zagadnienia:

- jak wychowywać dzieci bezpiecznie,

- co to są obowiązki rodzicielskie – czego unikać, jak dbać o potrzeby dzieci,
- czym jest szkodzenie, czym krzywdzenie dziecka,
- kiedy dziecko może zostać samo w domu, a kiedy musi być pod opieką dorosłych,
- prawa i obowiązki rodziców względem dzieci,
- czym jest władza rodzicielska,
- czym jest jej ograniczenie i jakie są formy ograniczenia władzy rodzicielskiej.

W ramach szkolenia uczestnicy dowiadują się, jakie są kryteria oceny prawidłowo funkcjonującej rodziny, kiedy i w jaki sposób sądy rodzinne reagują na dysfunkcję rodziny oraz jak wydobyć się z kręgu dysfunkcji. Ponadto, szczegółowo omawiany jest system pomocy, osoby pracujące w systemie i ich role, rozumienie zaniedbań wychowawczych i opiekuńczych z punku widzenia prawa. Szkolenie przygotowane jest na podstawie Kodeksu Rodzinnego i Opiekuńczego oraz Kodeksu Wykroczeń. Omawiane są również zagrożenia wynikające z przebywania przez dzieci w świecie wirtualnym i sposoby chronienia dzieci przed ich szkodliwymi skutkami.
W drugiej części warsztatów zaproszeni są tzw. „goście" czyli rodziny, które poradziły sobie z problemami i obecnie bardzo dobrze funkcjonują jako rodzina. Ich świadectwo jest inspiracją dla uczestników do podejmowania działań na rzecz lepszego życia.

4.2.9 Edukacja dla zdrowia psychicznego

Warsztaty edukacyjne dotyczące zdrowia psychicznego skierowane do dzieci i młodzieży w wymiarze 10 godzin edukacyjnych. Odpowiedni rozwój osobisty, społeczny i zawodowy człowieka uwarunkowany jest m.in. jego dobrą kondycją psychiczną. Dzieci i młodzież, w szczególności pochodzące z rodzin z problemami opiekuńczo-wychowawczymi, narażone są w dzisiejszym świecie na wiele sytuacji trudnych mogących zwiększać ryzyko wystąpienia problemów psychologicznych i psychicznych. Jednocześnie niska świadomość zagrożeń powoduje, że dzieci zwracają się po pomoc, a rodzice rozpoczynają poszukiwania pomocy, dopiero gdy problemy stają się niezwykle dotkliwe i zaawansowane. Dlatego tak ważne jest, aby zachęcać do aktywności i uczyć dzieci i młodzież dbania o zdrowie psychiczne swoje i bliskich.

Celem zajęć jest:

- upowszechnienie wiedzy na temat zdrowia psychicznego,
- kształtowanie zachowań i nawyków korzystnych dla zdrowia psychicznego,
- rozwijanie umiejętności radzenia sobie w sytuacjach zagrażających zdrowiu psychicznemu i poszukiwania pomocy,
- budowanie pozytywnego nastawienia do skorzystania z pomocy psychologa i psychiatry,

Zakres tematyczny zajęć powinien obejmować następujące zagadnienia:

- czym jest zdrowie psychiczne?
- jak dbać o siebie i wspierać zdrowie psychiczne swoje i swoich bliskich? Zdrowe nawyki, budowanie pozytywnych relacji, pokazywanie granic, radzenie sobie ze stresem;
- jakie sygnały powinny zaniepokoić?
- kto jest kim? Kto pomaga w przypadku problemów w obszarze zdrowia psychicznego – role psychologa, psychoterapeuty, psychiatry, seksuologa;
- seksualność człowieka (adekwatnie dla grupy wiekowej);
- jaki wizerunek kobiety i mężczyzny rozpowszechniany jest przez media? Konsekwencje stereotypizacji płciowej;
- gdzie zgłosić się po pomoc (konkretne telefony i adresy w okolicy).

Ze względu na wymagającą stworzenia odpowiedniej atmosfery tematykę zajęć, która może być trudna w odbiorze dla dzieci, warsztaty prowadzone powinny być niewielkich grupach, podzielonych ze względu na wiek i/lub płeć – w zależności od potrzeb osób zaangażowanych w program. Rekomendowane jest przeprowadzenie warsztatów w formule pięciu spotkań po dwie godziny. Prowadzący warsztaty muszą spełniać standardowe wymogi wskazane dla trenerów edukacji rodzinnej (patrz pkt 2 ust. 2). Rekomenduje się angażowanie licencjonowanych trenerów warsztatów umiejętności psychospołecznych.~~powinien być osobą z wykształceniem pedagogicznym lub psychologicznym lub pokrewnym, mającą certyfikaty lub zaświadczenie uprawniające do prowadzenia tego typu warsztatów oraz co najmniej dwuletnie doświadczenie pracy z grupą w temacie odpowiadającym tematyce warsztatów.~~

4.2.10 Warsztat „Wychowanie do wartości i planowanie przyszłości, czyli scenariusze rodziną pisane”

Jest to pięciodniowy warsztat podsumowujący cały cykl działań edukacji rodzinnej. Rozpoczyna się od zagadnienia znaczenia wartości w życiu człowieka. Celem jest podkreślenie wagi wartości w kształtowaniu członków społeczeństwa i przyszłych rodziców oraz rolę rodziców, których powinnością wobec dzieci jest wychowywanie do wartości. Uczestnicy będą mieć okazję określenia, które wartości są ważne dla rodziny jako całości. Omawiane są wartości, które służą prawidłowemu rozwojowi człowieka. Warsztat ma za zadanie pomóc uczestnikom zbudować świadomość co jest dobre, a co złe, co wolno, a czego nie należy robić oraz jak należy postępować/zachowywać wobec siebie i innych ludzi. Dzięki tym wartościom człowiek może właściwie oceniać konkretne sytuacje życiowe oraz podejmować decyzje. Drugim elementem jest odkrywanie mocnych stron rodzin jako całości.

Zasoby i możliwości powodują, że rodzina jest wyjątkowa i niepowtarzalna. Analizie są poddawane zasoby związane m.in. ze spójnością, zdolnością do radzenia sobie z trudnościami i wykorzystywaniem zasobów indywidualnych, organizacją, umiejętnościami komunikowania się, poczuciem kontroli nad własnym życiem. Kolejnym ważnym elementem jest wspólne planowanie przez rodziny, w jaki sposób mogą zmienić swój styl życia, jakie działania mogą i są w stanie podjąć, żeby tak się stało. Uczestnicy dowiadują się, jak wyznaczać i formułować cele oraz jak planować. Następnie rodziny na bazie doświadczeń wyniesionych ze wcześniejszych zajęć i nabytych umiejętności przygotowują scenariusze rozwoju swoich rodzin, uwzględniające zarówno aspekty związane z wychowaniem, jak i zarządzaniem budżetem domowym. Określają marzenia, zarówno rodziny jako całości, jak i poszczególnych jej członków oraz działania, jakie należy podjąć, żeby te marzenia urzeczywistnić.

Rekomenduje się przeprowadzenie warsztatu w formie wyjazdowej. W trakcie warsztatów odbywają się także gry i działania animacyjne w terenie. Każda rodzina otrzymuje materiały na zajęcia warsztatowe oraz działania w terenie.

4.3. Pakiet rozszerzony

Po przeprowadzeniu bloku warsztatów z obszaru komunikacji dla rodziców oraz warsztatów wyrównywania kompetencji społecznych dla dzieci i młodzieży, na podstawie zaangażowania w działania z pakietu podstawowego i efektów, jakie ono przynosi, oraz prowadzonej w sposób ciągły diagnozy danej rodziny, specjaliści pracujący z rodzinami wychodzą z propozycją rozszerzenia oferty wsparcia[7]. Ma to umożliwić rodzinie i jej poszczególnym członkom ugruntować, wzmocnić wiedzę, kompetencje i umiejętności nabyte na wcześniejszym etapie. Poniżej przedstawiono katalog działań możliwych do wykorzystania na rzecz rodzin w ramach pakietu rozszerzonego.

4.3.1 Wsparcie psychologiczne dla dzieci i młodzieży

Specjalistyczna pomoc psychologiczna – rozwojowa i terapeutyczna (element komponentu ART). Zakres wsparcia psychologicznego uzależniony będzie od potrzeb danego dziecka. Może ono obejmować w zależności od dokonanej diagnozy: indywidualne wsparcie psychologiczne uczestników, stymulowanie poznawcze dzieci, inspirowanie do działań rozwijających potencjały, motywowanie do pokonywania barier (np. edukacyjnych, społecznych), a także wsparcie terapeutyczne, w przypadku problemów osobistych, rodzinnych, szkolnych czy rówieśniczych.

Psycholog jest zaangażowany w pracę na rzecz dziecka przez:

[7] Ocena zaangażowania, motywacji i postępów uczestników jest przeprowadzana przez zespół specjalistów z wykorzystaniem IPD (podsumowanie częściowe).

a) pracę w zespole specjalistów pracujących z rodzinami,
b) udział w tworzeniu IPD,
c) monitoring postępów dzieci.

Ze wsparcia psychologa oprócz dzieci i młodzieży mogą także skorzystać rodzice/opiekunowie. Psycholog powinien posiadać wyższe wykształcenie psychologiczne oraz rekomendowane co najmniej dwuletnie doświadczenie w pracy z dziećmi lub młodzieżą.

4.3.2 Wsparcie psychiatryczne dla dzieci i młodzieży

Dzięki udostępnieniu takiego wsparcia uczestnicy mogą otrzymać indywidualne konsultacje psychiatryczne, co pozwoli rozpoznać objawy i w razie konieczności skierować na stosowną terapię. O zaoferowaniu tej formy wsparcia decyduje psycholog w porozumieniu z mentorem ds. dzieci i młodzieży oraz asystentem rodziny.

4.3.3 Rozwój talentów dzieci i młodzieży

Po rozpoznaniu predyspozycji i zainteresowań dzieci, mentor ds. dzieci i młodzieży we współpracy z dzieckiem i jego rodzicem oraz w porozumieniu z dorosłymi z otoczenia dziecka (nauczyciel, wychowawca, psycholog itd.) wybierają kurs rozwijający zainteresowania dziecka. Może to być aktywność związana z muzyką, sztukami plastycznymi, tańcem czy teatrem, ale także naukami ścisłymi czy językami. Kierując się zasadą integracji zaleca się, aby dzieci uczestniczyły w kursach/zajęciach dostępnych na lokalnym rynku.

Pakiety rozwojowe dla dzieci to instrument, który ma na celu wsparcie rozwoju pasji i zainteresowań dziecka poprzez sfinansowanie zakupu niezbędnych do tego narzędzi. Pakiety mogą zostać uruchomienie w szczególności dla tych dzieci, które brały udział w wybranych przez siebie warsztatach zainteresowań. W skład pakietu mogą wchodzić: pomoce szkolne i naukowe takie jak książki, artykuły piśmiennicze, pełne wyposażenie plecaka. Można też zakupić narzędzia czy przedmioty związane z talentem dziecka, np. strój i obuwie sportowe, sprzęt sportowy, instrument muzyczny czy artykuły plastyczne. Założeniem tej formy wsparcia jest zainwestowanie w dziecko i jego talent, a tym samym umożliwi dziecku rozwój jego zdolności i zainteresowań.

4.3.4 Laboratoria dla dzieci i młodzieży

Laboratoria to otwarta pod względem zawartości merytorycznej propozycja obejmująca inspirujące spotkania ze specjalistami z różnych dziedzin, którzy będą przybliżać uczestnikom tajniki uprawianych przez nich dyscyplin naukowych, sportowych czy artystycznych. Ideą tych spotkań jest pokazanie dzieciom i młodzieży ciekawych profesji, pasji, idei, pomysłów, tak aby pobudzić ich kreatywność, ciekawość, otwartość na nowe i gotowość do zmian. Prowadzącymi weekendowe laboratoria mogą być studenci, młodzi naukowcy, sportowych i inne osoby, które uzyskały sukces w swoich dziedzinach (np. muzycy, przedsiębiorcy,

pisarze). Zajęcia mogą być jednorazowe lub stanowić cykl kilku spotkań w zależności od ich charakteru oraz zainteresowania ze strony odbiorców. W zależności od możliwości lokalowych i charakteru wydarzenia spotkania te mogą odbywać się w lokalu wynajmowanym dla działań w ramach programu, w parku lub na podwórku, w sali, użyczonej przez np. instytucję, szkołę wyższą, przedsiębiorcę czy innego właściciela obiektu.

4.3.5 Doradztwo zawodowe dla dzieci i młodzieży

Zakres tej formy wsparcia (stanowi ona element ART) powinien być dostosowany do potrzeb danego uczestnika (średnio obejmuje 5 godzin konsultacji indywidualnych i udział w 8-godzinnych warsztatach). Informacje od doradcy zawodowego/coacha powinny być także wykorzystane w procesie opracowania IPD dla uczestnika. Do zadań doradcy zawodowego/coacha należy: pomoc uczestnikom w określeniu celów, które chcieliby osiągnąć w ramach uczestnictwa programie, wsparcie dzieci i młodzieży w diagnozowaniu ich kompetencji i talentów, wzmocnienie w samodzielnym dokonywaniu decyzji i realizacji zamierzonych zmian, wspomaganie w wyborze kierunku kształcenia i zawodu. Ważne jest kształtowanie proaktywnych postaw dzieci i młodzieży wobec edukacji i pracy. Istotne jest, aby osoba zaangażowana do tej roli potrafiła nawiązać pozytywny kontakt z dziećmi oraz akceptowała i podzielała filozofię pracy z rodziną wyrażoną w pryncypiach pracy z rodzinami w Modelu. Doradca zawodowy/coach powinien posiadać wyższe wykształcenie, certyfikaty lub zaświadczenia uprawniające do prowadzenia tego typu wsparcia oraz co najmniej dwuletnie doświadczenie w pracy z dziećmi i młodzieżą.

4.3.6 Blok warsztatów i doradztwo indywidualne dla rodziców z zakresu umiejętności wychowawczych

Blok warsztatów z zakresu umiejętności wychowawczych, stanowi element edukacji rodzinnej (patrz pkt 4.2.3). Składa się z trzech warsztatów dla rodziców/opiekunów trwających po 16 godzin dydaktycznych (2 x 8 godzin dydaktycznych każdy, łącznie 48 godzin) oraz podsumowującego warsztatu dla całych rodzin Więzi rodzinne (4 godziny). Dodatkowo rodzice/opiekunowie mogą skorzystać z doradztwa indywidualnego z zakresu warsztatów dla rodziców/opiekunów w wymiarze średnio 6 godzin dla jednej rodziny. Doradztwo realizowane jest przez trenerów prowadzących warsztaty, w formule spotkania online bądź rozmowy telefonicznej.

Zakres tematyczny warsztatów

1) **Jak efektywnie porozumiewać się z dziećmi?** Warsztat poświęcony kształtowaniu umiejętności efektywnego porozumiewania się z dziećmi w różnym wieku, umiejętności słuchania swojego dziecka, barier w komunikacji z dziećmi na różnym etapie rozwoju, mówienia do dzieci w taki sposób, żeby słuchały i słuchania dzieci tak, żeby mówiły, co jest wyróżnikiem dojrzałego rodzicielstwa. Uwaga zostanie zwrócona m.in. na komunikat

Ja, zamiast stosowanego często komunikatu Ty, słowa, które mają moc, empatię, uważne słuchanie, poświęcanie czasu, docenianie.

2) **Jak budować i wzmacniać więzi w rodzinie?** Warsztat poświęcony budowaniu oraz pielęgnowaniu pozytywnych więzi w rodzinie w poszczególnych fazach rozwoju, co ma znaczący wpływ na jej scalanie, przy zachowaniu indywidualności każdego z jej członków. W jego trakcie omawiane są czynniki, jakie łączą rodzinę i są fundamentem szczęśliwej rodziny, stwarzającej prawidłowe warunki do rozwoju – prawidłowa komunikacja, interesowanie się sobą, dostępność dla siebie oraz wzajemne wspieranie się i wspólne radzeniu sobie z przeciwnościami.
3) **Dobry rodzic, czyli o mądrej miłości rodzicielskiej.** Warsztat poświęcony wychowywaniu dzieci w mądry sposób, oparty na współdziałaniu, budowaniu w dzieciach poczucia godności, zachęcaniu do rozwoju, wyznaczeniu zasad i granic, których nie należy przekraczać oraz konsekwencji, jakie będą skutkiem ich złamania. Celem jest kształtowanie umiejętności bycia odpowiedzialnym rodzicem i mądrej miłości rodzicielskiej, która opiera się na wrażliwości i szacunku do dzieci, ale też na konieczności przyznawania im nie tylko praw, ale również określaniu obowiązków, dostosowanych do ich wieku oraz możliwości.
4) **Więzi rodzinne.** Warsztat z zakresu budowania więzi rodzinnych dla rodziców/opiekunów oraz dzieci, podsumowujący ten blok warsztatowy. Warsztat obejmuje miniwykład oraz ćwiczenia praktyczne z następującego zakresu tematycznego:
   - czynniki sprzyjające budowaniu więzi rodzinnych,
   - zasady efektywnej komunikacji i współdziałania rodziców z dziećmi,
   - budowanie i utrzymywanie pozytywnych relacji w rodzinie.

Każdy z warsztatów prowadzony powinien być przez dwóch trenerów i może w nim uczestniczyć maksymalnie 15 osób.

4.3.7 Warsztat dla rodziców „Asertywny rodzic”

Celem warsztatu jest danie rodzicom konkretnych narzędzi reagowania na zachowania dzieci i budowania z nimi prawidłowych relacji.
Zakres tematyczny:

- jak czytać emocje u dzieci i jak na nie reagować,
- jak skutecznie pokazywać dzieciom granice,
- czy i jak karać,
- jak chwalić i zachęcać do współpracy,
- jak rozmawiać z dziećmi o emocjach,
- jak rozpoznać i reagować na różne sygnały od dzieci.

Zajęcia grupowe powinny być prowadzone metodami aktywizującymi uczestników i dawać możliwość ćwiczenia nabywanych umiejętności. Prowadzący warsztaty muszą spełniać standardowe wymogi wskazane dla trenerów edukacji rodzinnej (patrz pkt 2 ust. 2). Rekomenduje się angażowanie licencjonowanych trenerów warsztatów umiejętności psychospołecznych.~~powinien być osobą z wykształceniem pedagogicznym lub psychologicznym, mającą certyfikaty lub zaświadczenie uprawniające do prowadzenia tego typu warsztatów oraz co najmniej dwuletnie doświadczenie pracy z grupą w temacie odpowiadającym tematyce warsztatów.~~ W przypadku gdy w rodzinach będą dzieci wymagające opieki, na czas udziału rodziców w warsztatach, dzieciom powinna być zapewniona taka opieka.

4.3.8 Warsztat dla rodziców „Nastolatek – droga ku dorosłości”

Celem warsztatu jest zwiększenie świadomości, wiedzy i kompetencji rodziców w zakresie wychowywania nastolatka.
Zakres tematyczny warsztatów:

- kryzysy rozwojowe nastolatka,
- zachowania ryzykowne,
- jak rozmawiać z nastolatkiem na trudne tematy,
- jak wychować odpowiedzialnego nastolatka.

Jednym z elementów warsztatu są ćwiczenia z komunikacji, w ramach których trenowane są rozmowy z nastolatkami w przypadkach np. takich, jak: spożycie alkoholu, kradzież. Na zakończenie warsztatów, w trakcie wspólnego spotkania rodziców z nastolatkami odbywają się wspólne ćwiczenia. Ich celem jest pokazanie rodzicom punktu widzenia dzieci, a dzieciom punktu widzenia rodziców.
Zajęcia powinny być prowadzone metodami aktywizującymi uczestników i dawać możliwość ćwiczenia nabywanych umiejętności.
Prowadzący warsztaty muszą spełniać standardowe wymogi wskazane dla trenerów edukacji rodzinnej (patrz pkt 2 ust. 2). Rekomenduje się angażowanie licencjonowanych trenerów warsztatów umiejętności psychospołecznych.~~powinien być osobą z wykształceniem pedagogicznym lub psychologicznym, mającą certyfikaty lub zaświadczenie uprawniające do prowadzenia tego typu warsztatów oraz doświadczenie pracy z grupą w temacie odpowiadającym tematyce warsztatów.~~ W przypadku gdy w rodzinach będą dzieci wymagające opieki , na czas udziału rodziców w warsztatach, dzieciom powinna być zapewniona opieka.

4.3.9 Warsztaty profilaktyczne i doradztwo indywidualne z zakresu przeciwdziałania przemocy, profilaktyki uzależnień i edukacji seksualnej

Blok warsztatów stanowi element edukacji rodzinnej. Składa się z 2 warsztatów, które są realizowane oddzielnie dla grupy rodziców/opiekunów oraz dla grupy dzieci i młodzieży, oraz 1 warsztatu dla rodziców/opiekunów. Dodatkowo rodzice/opiekunowie mogą skorzystać z doradztwa indywidualnego z zakresu warsztatów dla rodziców/opiekunów w wymiarze średnio 6 godzin dla jednej rodziny. Doradztwo realizowane jest przez trenerów prowadzących warsztaty w formule spotkania online bądź rozmowy telefonicznej.
Zakres tematyczny warsztatów obejmuje co najmniej:

1) **Przeciwdziałanie przemocy w rodzinie** – warsztat obejmuje charakterystykę przemocy, osoby stosującej przemoc, osoby doświadczającej przemocy, cyklu przemocy domowej, rówieśniczej oraz cyberprzemocy. Podczas warsztatu uczestnicy poznają także sposoby reagowania na przemoc oraz instytucje, gdzie osoba w sytuacji doświadczania przemocy może uzyskać pomoc. Warsztat w wymiarze 8 godzin dydaktycznych, realizowany oddzielne dla grupy rodziców/opiekunów oraz dzieci i młodzieży.
2) **Profilaktykę uzależnień** – warsztat, którego celem jest zapoznanie się z rodzajami uzależnień, kryteriami diagnostycznymi oraz przyczynami oraz metodami zarządzania emocjami, dzięki którym możemy zapobiegać zjawisku. Warsztat w wymiarze 8 godzin dydaktycznych, realizowany oddzielne dla grupy rodziców/opiekunów oraz dzieci i młodzieży.
3) **Warsztat „Edukacja seksualna – jak rozmawiać z dziećmi nt. seksualności?”** Celem warsztatu jest rozszerzenie pojęcia seksualności poza stosunek seksualny, obejmuje dyskusję nt. kobiecości i męskości oraz ról pełnionych w związku z identyfikacją płciową. Podczas warsztatów zostanie także poruszony temat zdrowia i higieny kobiet, który ma na celu uporządkować wiedzę na temat badań profilaktycznych, planowania urodzeń i pielęgnacji noworodków oraz dzieci. Podczas warsztatów zostanie omówiony temat jak rozmawiać z dziećmi o seksualności, o macierzyństwie i profilaktyce zdrowotnej. Warsztat w wymiarze 16 godzin dydaktycznych (2 dni x 8 godz. dydaktycznych).

Każdy z warsztatów prowadzony powinien być przez dwóch trenerów i może w nim uczestniczyć maksymalnie 15 osób.

4.3.10 Warsztaty z zakresu edukacji finansowej

Blok warsztatów stanowi element edukacji rodzinnej. Składa się z 2 warsztatów 8 godzinnych realizowanych osobno dla grupy rodziców/opiekunów oraz dzieci od 6 roku życia,
1 warsztatu 8 godzinnego dla rodziców/opiekunów oraz podsumowującego 4-godzinnego

warsztatu dla całych rodzin. Dodatkowo rodzice/opiekunowie mogą skorzystać z doradztwa indywidualnego z zakresu edukacji finansowej wymiarze średnio 6 godzin dla jednej rodziny. Doradztwo realizowane jest przez trenerów prowadzących warsztaty, w formule spotkania online bądź rozmowy telefonicznej.

Zakres tematyczny warsztatów

1) **Budżet domowy, czym jest i jak nim gospodarować?** Warsztat jest poświęcony budżetowi domowemu jako narzędziu, które służy prawidłowemu zarządzaniu finansami rodziny. Analizie są poddawane dochody i wydatki, pod kątem możliwości zwiększenia tych pierwszych, np.: poprzez podjęcie pracy oraz ograniczenia drugich, m.in.: poprzez oszczędzanie, czy też rezygnację z wydatków, które nie są niezbędne dla prawidłowego funkcjonowania rodziny. Ponadto wskazywane są korzyści, jakie wynikają z prowadzenia budżetu domowego.
2) **Sposoby i możliwości oszczędzania w gospodarstwie domowym.** Warsztat jest poświęcony sprawom poszukiwania możliwości oszczędności w prowadzeniu gospodarstwa domowego. Mowa będzie o oszczędzaniu wody, energii elektrycznej i gazu oraz oszczędzaniu na zakupach, bez szkody dla zdrowia rodziny. Ponadto planowane są konkretne działania, jakie członkowie rodzin mogą realizować w zakresie oszczędzania, celem kształtowania postaw odpowiedzialności za domowy budżet wszystkich członków rodziny.
3) **Warsztat „Jak nie wpaść w pętlę zadłużania i jak sobie radzić, gdy tak się stanie?”**. W trakcie warsztatu omawiane są takie tematy, jak: jak ustrzec się przed zadłużeniem, na co należy zwracać uwagę, w przypadku, jeśli zadłużenie się jest konieczne, jak radzić sobie z długami, co i jak robić, żeby nie wpaść w pętlę zadłużenia.
4) **Warsztat „Finanse w rodzinie”** Podczas warsztatu jest mowa o celach i zasadach tworzenia budżetu domowego, o roli dzieci w tworzeniu i gospodarowaniu budżetem domowym, o sposobach oszczędzania i wpływie oszczędzania na budżet domowy całej rodziny. Ponadto każda rodzina wspólnie pracuje nad budżetem domowym i planem oszczędzania.

Każdy z warsztatów prowadzony powinien być przez dwóch trenerów i może w nim uczestniczyć maksymalnie 15 osób.

4.3.11 Warsztaty z pierwszej pomocy

Warsztat obejmuje 16 godzin dydaktycznych i poświęcony jest następującym zagadnieniom:

- na jakie sygnały chorobowe dzieci należy reagować,
- co robić, gdy dziecko dozna urazu, zakrztusi się,
- prowadzenie podstawowych zabiegów resuscytacyjnych,
- ocena stanu poszkodowanego dziecka, pozycja bezpieczna.

Prowadzący warsztaty powinien mieć wykształcenie medyczne, uprawniające do wykonywania zawodu ratownika medycznego oraz co najmniej dwuletnie doświadczenie w prowadzeniu warsztatów z udzielania pierwszej pomocy.

4.3.12 Usługi opiekuńcze i specjalistyczne dla rodzin

Ta forma wsparcia skierowana jest w szczególności do rodzin, w których dziecko z uwagi na obserwowane zaburzenia rozwojowe, wymaga wsparcia w zakresie kształtowania umiejętności zaspokajania podstawowych potrzeb życiowych i umiejętności społecznego funkcjonowania lub pomocy w życiu w rodzinie (np. pomoc w odrabianiu lekcji) lub specjalistycznych konsultacji i terapii, np. z pedagogiem, psychologiem, logopedą, rehabilitantem lub innym specjalistą. Usługi opiekuńcze i specjalistyczne są świadczone głównie w miejscu zamieszkania dziecka. Zakres i charakter usług musi zostać każdorazowo dostosowany do specyficznych potrzeb dziecka. Dany specjalista realizujący tego typu usługi zawiera z rodziną i z dzieckiem kontrakt określający zasady współpracy i może być zapraszany na spotkania zespołu specjalistów pracujących z rodzinami. **Przyznanie tej formy wsparcia wymaga rekomendacji asystenta rodziny.**
Więcej informacji na temat tej formy wsparcia znajduje się w materiale pt. „Standard usług opiekuńczych i specjalistycznych dla rodzin z dziećmi", który dostępny jest na stronie www wskazanej we „Wprowadzeniu".

Dodatkowo dla rodzin, które zobowiązane zostały do współpracy z asystentem rodziny na podstawie postanowienia sądu, z wysokim ryzykiem odebrania dzieci do pieczy zastępczej albo dla rodzin, które starają się o powrót dziecka do rodziny z pieczy zastępczej, o ile takie przypadki znajdą się w wśród zrekrutowanej grupy uczestników, w Modelu uwzględniono program „Odzyskać dziecko". W jego ramach rodziny te mogą uzyskać wsparcie specjalisty pracującego w oparciu o ten program.
Poradnik dla specjalistów – jak pracować z rodzicami programem „Odzyskać dziecko" dostępny jest na stronie www wskazanej we „Wprowadzeniu".

4.3.13 Wsparcie pielęgniarki środowiskowej (działania diagnostyczne i profilaktyczne)

Celem tej formy wsparcia jest pomoc rodzinom w zapewnieniu właściwej pielęgnacji oraz w rozwiązywaniu problemów zdrowotnych członków rodziny. Wsparcie pielęgniarki środowiskowej polega z jednej strony na dostarczeniu potrzebnych informacji, a z drugiej na wsparciu członków rodziny w poszukiwaniu pomocy medycznej w ramach istniejącego systemu ochrony zdrowia i profilaktyki zdrowotnej oraz poza nim (np. działalność fundacji, projekty krótkookresowe, prywatna opieka medyczna). Ta forma wsparcia jest ważnym uzupełnieniem działań innych specjalistów i pozwala członkom rodzin podjąć skuteczne

działania w kierunku rozwiązania problemów zdrowotnych, często narastających i jednocześnie bagatelizowanych przez wiele lat.

4.3.14 Wsparcie rodzin wspierających

Zgodnie z zapisem art. 29 Ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, w celu wspierania rodziny przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo – wychowawczych rodzina może zostać objęta pomocą rodziny wspierającej. Zadanie to powierzane jest osobom z bezpośredniego otoczenia rodziny, np. mogą to być sąsiedzi czy krewni. Jest to zatem instrument wsparcia, który wprost realizuje jedno z 5 założeń Modelu – deinstytucjonalizację. Rolą rodziny wspierającej jest pomoc w opiece i wychowaniu dziecka, prowadzeniu gospodarstwa domowego, kształtowaniu i wypełnianiu podstawowych ról społecznych. Rezultatami w zakresie współpracy rodzin wspierających z rodzinami wspieranymi powinno być osiągniecie założonych celów współpracy i zmiana zachowań członków rodzin wspieranych na bardziej odpowiadające pozytywnym wzorcom wychowawczym. Cele te powinny wynikać z potrzeb i możliwości rodzin wspieranych, zatem są każdorazowo ustalane w odniesieniu do konkretnego przypadku i koncentrują się na maksymalizowaniu zachowań pozytywnych oraz minimalizowanie lub eliminacja zachowań negatywnych.

Kwalifikacji do tej formy wsparcia dokonuje asystent rodziny wraz z innymi specjalistami współpracującymi z rodziną w oparciu o (1) potrzeby danej rodziny oraz o (2) dostępność kandydatów na rodzinę wspierającą w najbliższym otoczeniu rodziny wspieranej.

Więcej informacji nt. wsparcia rodzin wspierających znajduje się w podręczniku „Rodziny wspierające Poradnik dla służb społecznych”, który dostępny jest na stronie www wskazanej we „Wprowadzeniu”.

4.4. Animacja samopomocy sąsiedzkiej (praca środowiskowo-rodzinna)

Nie da się osiągnąć pozytywnej zmiany w funkcjonowaniu rodzin wyłącznie poprzez pracę prowadzoną w oderwaniu od otoczenia, w którym toczy się ich życie. Często to dzięki środowisku, jednostki i grupy podejmują różnorodne formy działalności, tam aktywują się ich zasoby indywidualne i zbiorowe. **Dlatego równolegle do działań prowadzonych w ramach pakietu podstawowego i rozszerzonego, w ramach Modelu realizowana jest praca środowiskowo-rodzinna.**

Działania w ramach pracy środowiskowo-rodzinnej opierają się na promowaniu samopomocy, która sprzyja tworzeniu i wzmacnianiu więzi społecznych, uczy akceptacji i tolerancji, zwiększa poziom wrażliwości na los innych ludzi, poprawia relacje międzyludzkie, ponieważ stawia na osobiste, nieformalne i bezpośrednie kontakty oraz opiera się na budowaniu sieci wzajemnych powiązań. Idea samopomocy opiera się na przekonaniu, że

ludzie są źródłem siły, dzięki której mogą dokonywać zmian i przejmować kontrolę nad własnym życiem oraz funkcjonowaniem swojej rodziny i lokalnej wspólnoty.

Głównymi celami działań realizowanych w ramach pracy środowiskowo-rodzinnej są:

- przełamywanie izolacji rodzin z terenów o uśpionym potencjale, poprzez obudowywanie więzi sąsiedzkich i zaufania, pobudzanie aktywności i samopomocy;
- włączenie sąsiadów we wspólne działania, służące budowaniu wspólnoty sąsiedzkiej dającej rodzinom z różnymi deficytami wsparcie i możliwość wykorzystania społecznych zasobów z najbliższego im środowiska;
- wytworzenie atmosfery zaufania i bezpieczeństwa w grupie rodziców i usamodzielnianie jej;
- zorganizowanie współpracy różnorodnych podmiotów w środowisku lokalnym jako narzędzia wspierającego rozwiązywanie problemów społecznych różnych grup.

Praca środowiskowo-rodzinna realizowana jest przede wszystkim przez specjalistę ds. pracy środowiskowej oraz animatorów środowiskowych poprzez:

1. spotkania kręgów rodzinnych,
2. działania animacyjne i organizację wydarzeń społecznościowych,
3. organizację sieci współpracy w społecznościach,
4. tworzenie projektów rozwojowych dla każdej z rodzin.

Funkcję animatora środowiskowego może pełnić każda osoba dorosła, bez względu na wykształcenie, którą cechuje postawa otwartości na ludzi, zapał do pracy z nimi, i która posiada następujące umiejętności:

- komunikacyjne, związane z łatwością nawiązywania kontaktów i porozumiewania się z ludźmi, językiem dla nich zrozumiałym, z zachowaniem zasad prawidłowej komunikacji,
- pracy na zasobach, motywowania do działania i budowania relacji społecznych,
- współdziałania, bez przejmowania przywództwa i doceniania,
- inicjowania grup i wspierania ich działań,
- radzenia sobie z własnymi emocjami.

Dodatkowym wymogiem jest posiadanie doświadczenia w pracy ze społecznościami lokalnymi. Może ono być związane z wykonywanym zawodem, np.: pracownika socjalnego, udziałem w projektach lub własną działalnością społeczną. Animatorem może być zarówno osoba pochodząca ze społeczności, w której realizowana jest usługa, jak i z zewnątrz. W tym drugim przypadku trzeba się jednak liczyć z tym, że może ona zostać odrzucona przez jej odbiorców, którzy mogą dopatrywać się nieczystych intencji lub interesów.
Nad realizacją działań animacyjnych będzie czuwał specjalista ds. pracy środowiskowej, do którego zadań należeć będzie:

1) prowadzenie kręgów rodzinnych,
2) praca z rodzinami nad miniprojektami rozwojowymi (cała rodzina, rodzice/opiekunowie),
3) nadzór nad realizacją działań animatorów środowiskowych,
4) nadzór nad realizacją projektów rozwojowych, wspieraniu rodzin w ich realizacji oraz rozliczaniu bonów rodzinnych,
5) inicjowanie i wspieranie sieci współpracy różnorodnych podmiotów w środowisku lokalnym jako narzędzia wspierającego rozwiązywanie problemów społecznych różnych grup w społecznościach/sąsiedztwach,
6) podejmowanie działań wspierających angażowanie instytucji lokalnych w działania środowiskowe,
7) zapewnienie komplementarności i kompleksowości wsparcia w zakresie pracy środowiskowo-rodzinnej oraz edukacji rodzinnej,
8) integracja działań wokół zdiagnozowanych potrzeb rodzin,
9) koordynacja merytoryczna działań środowiskowo-rodzinnych oraz edukacji rodzinnej.

Specjalistą ds. pracy środowiskowej może być osoba posiadająca minimum dwuletnie doświadczenie w:

- koordynacji merytorycznej projektów,
- zarządzaniu zespołem,
- pracy z osobami zagrożonymi wykluczeniem społecznym,
- realizacji działań związanych z angażowaniem różnego rodzaju podmiotów w działania środowiskowe.

4.4.1 Spotkania kręgów rodzinnych

Krąg rodzinny to spotkania dla rodziców/opiekunów, których celem jest stworzenie atmosfery zaufania i bezpieczeństwa w grupie i usamodzielnianie jej, tak, aby grupa mogła realizować spotkania w kręgach także po zakończeniu udziału w programie i bez wsparcia osoby prowadzącej.

Temat przewodni kręgów tematycznych jest ustalany każdorazowo przez grupę. Spotkania w kręgu dają rodzicom/opiekunom przestrzeń do bycia wysłuchanym bez oceniania, zainspirowania się historiami opowiadanymi przez innych, zmotywowania do działania i wprowadzania prawdziwej zmiany w swoim życiu przy wsparciu grupy na każdym etapie procesu zmiany. Spotkania w kręgu uczą, jak być dla siebie wsparciem, poznać siebie i to, co jest dla każdego ważne, odkryć swoje potrzeby i wartości oraz żyć w zgodzie z nimi.

Spotkania organizowane powinny być dwa razy w miesiącu i trwać 4 godziny, przez cały okres udziału rodziny w działaniach w ramach Modelu. Spotkania w kręgu prowadzone są

przez specjalistę ds. pracy środowiskowej i stanowią połączenie kręgów klasycznych (1 spotkanie w miesiącu) oraz kręgów tematycznych (2 spotkanie w miesiącu).

4.4.2 Działania animacyjne i organizacja wydarzeń społecznościowych

Animator środowiskowy, to osoba, która poprzez częsty kontakt z rodzinami i mieszkańcami tworzącymi sąsiedztwa i prowadzenie z nimi dialogu, służącego budowaniu pozytywnych relacji i zaufania, inspiruje i zachęca do współdziałania i podejmowania wspólnych działań, ukierunkowanych na wspólne dobro.
W swojej pracy z mieszkańcami, animator środowiskowy kieruje się następującymi wartościami:

- akceptacja i szacunek do każdego człowieka oraz poszanowanie jego godności,
- solidarność,
- równość,
- partycypacja,
- empowerment,
- współodpowiedzialność.

Podstawowymi zadaniami animatora są:

- poznanie mieszkańców (z wielu pokoleń) i prowadzenie z nimi stałego kontaktu/dialogu, celem budowania pozytywnych realizacji i zaufania,
- budowanie podmiotowości sąsiedztw i budowanie poczucia sprawstwa,
- odkrywanie, wspólne ze społecznością, jej zasobów oraz określanie potrzeb i problemów,
- animowanie sąsiadów do podejmowania dyskusji, na temat spraw dla nich ważnych,
- ułatwienie kontaktów międzysąsiedzkich, poprzez tworzenie okazji do poznania się budowania pozytywnych relacji,
- motywowanie do działania i podtrzymywanie motywacji,
- wyszukiwanie i wspieranie liderów,
- inicjowanie grup oraz pobudzanie ich energii do działania i wspieranie w działaniu,
- rozwijanie i wzmacnianie mechanizmów współpracy i współdziałania, poprzez inicjowanie grup zadaniowych.

W trakcie pracy z mieszkańcami, animator powinien stosować wobec nich podejście doceniające, poprzez chwalenie każdej aktywności i zaangażowania, czy też osiągnięcia. To jeden z najlepszych motywatorów do dalszych działań.
Proces animacji to cykl, składający się z sześciu, zachodzących na siebie etapów:

(a) Rozpoznawanie zasobów i potrzeb.

Rozpoznawanie zasobów i potrzeb jest związane umożliwieniem przedstawicielom sąsiedztw wypowiedzenie się na temat tego, z jakimi problemami się borykają, jakie ich potrzeby nie są zaspokojone i co najważniejsze, jakie są ich zasoby oraz potencjał danej mikrospołeczności. Badanie potrzeb i problemów jest związane z poznaniem opinii sąsiadów na temat spraw, które utrudniają im funkcjonowanie jako wspólnocie, a nie indywidualnych potrzeb i problemów osób lub rodzin. Ważne przy tym jest to, żeby przy określaniu potrzeb i problemów uwzględniać opinie wszystkich grup, czyli zarówno dzieci, młodzieży, jak i dorosłych, w tym również seniorów i osób z niepełnosprawnością.

Badanie zasobów powinno obejmować zarówno talenty poszczególnych członków sąsiedztwa, jak i potencjał sąsiedztwa, związany w szczególności z:

- poczuciem tożsamości z danym miejscem i ludźmi,
- angażowaniem się mieszkańców we wspólne sprawy,
- umiejętnościami rozwiązywania problemów, czyli jakie jest przełożenia zaangażowania w konkretne działania i określanie sposobów rozwiązywania problemów oraz dostęp do zasobów zlokalizowanych na terenie dzielnicy lub poza nią.

Niezwykle ważne jest zwrócenie uwagi na zasoby – możliwości, jakimi są np.: tradycja, doświadczenia, przeszłość, czyli historia danego sąsiedztwa, czy też wydarzenia, które łączą lub dzielą członków sąsiedztw, jak również niewykorzystane miejsca, np.: podwórka, które mogą stać się miejscem spotkań dla mieszkańców.

(b) Wybór form działania

Po rozpoznaniu przez dane sąsiedztwo zasobów i potrzeb, zadaniem animatora jest zainicjowanie spotkania mieszkańców, czy też kilku spotkań (czasem będzie potrzebne kilka spotkań, żeby mieszkańcy doszli do porozumienia). Jego / ich celem jest dokonanie wyboru działania, które będzie służyło zaspokojeniu jakiejś potrzeby, czy też rozwiązaniu jakiegoś drobnego problemu, a przede wszystkim tworzyło płaszczyznę do współdziałania i służyło integracji sąsiedztwa. Rolą animatora jest czuwanie nad tym, żeby na początek mieszkańcy zajęli się jakimś drobnymi sprawami. W animacji środowiskowej chodzi bowiem o to, żeby inspirować mieszkańców do wyboru działań – wydarzeń społecznościowych, które są proste do realizacji, i których efekty będą od razu widoczne. W przypadku społeczności, charaktertyzujących się biernością i bezradnością, najlepiej sprawdzają się drobne działania, praca poprzez małe kroki, ponieważ szybko pojawia się sukces, który najlepiej mobilizuje do kolejnych działań. Takimi wydarzeniami mogą być np.:

- sąsiedzkie imprezy, np.: pikniki, festyny, zawody sportowe,
- drobne działania, mające np.: na celu poprawę estetyki otoczenia, czy też jego nowej aranżacji, żeby lepiej służyły mieszkańcom,

- imprezy wyjazdowe, służące np.: poznaniu nowych miejsc, czy też sposobów funkcjonowanie innych sąsiedztw lub też miłemu spędzaniu czasu np.: na łonie natury lub w jakimś centrum rozrywki.

Organizacja działań, służących zmianie w danym sąsiedztwie, powinna być jakiś sposób dofinansowywana.

(c) Inicjowanie grup zadaniowych

Po wyborze formy działania, zadaniem animatora jest zainicjowanie grupy, czy też grup zadaniowych, składających się z osób, które zajmą się planowaniem i realizacją wydarzenia. Grupy zadaniowe są płaszczyzną do budowania relacji i współdziałania oraz umożliwiają osobom do nich należących podnoszenie kompetencji, dzięki którym będą mogły w przyszłości aktywnie działać. Po ich zainicjowaniu, zadaniem animatora jest wspieranie ich w realizacji działań.

(d) Planowanie działań

Zadaniem grupy, czy też grup zadaniowych jest zaplanowanie, w jaki sposób wybrane wydarzenie należy zrealizować. Animator może w tym zakresie zorganizować warsztat, którego celem będzie wspólne ułożenie planu wydarzenia, wraz ze wskazaniem osób odpowiedzialnych za ich realizację. Wspierając grupę w planowaniu wydarzenia, animator musi zwracać uwagę na to, żeby plany były realne i możliwe do realizacji.

(e) Realizacja działań

Etap wdrażania planu w życie, w trakcie którego zadaniem animatora jest wspieranie i wzmacnianie realizatorów, w realizacji wydarzenia, a w przypadku pojawiania się trudności udzielanie pomocy w ich rozwiazywaniu.

(f) Ewaluacja (ocena)

Ostatni etap, który zarazem tworzy warunki do rozpoczęcia cyklu od początku, z wykorzystaniem zmian, jakie zostały osiągnięte dzięki organizacji danego wydarzenia sąsiedzkiego. Zadaniem animatora jest zorganizowanie spotkania, służącego wspólnej refleksji dotyczącej tego, co się wydarzyło i zmian, jakie przyniosło wspólne działanie. Istotna jest ocena, w jakim zakresie dane wydarzenie wpłynęło na zaspokojenie potrzeb, czy też rozwiązanie problemów oraz na wzmocnienie sąsiedzkich więzi. Co było sukcesem, a co porażką, czyli co w przyszłości należy dopracować, na co zwracać baczniejszą uwagę, a co można było zrobić inaczej. W trakcie oceny, zadaniem animatora jest przede wszystkim podkreślanie zasług realizatorów i uczestników, celem ich wzmocnienia i zmobilizowania do dalszych działań.

Efektem pracy animatorów będzie wspólne wytworzenie wydarzeń społecznościowych. Powinny być to inicjatywy podwórkowe, spotkania sąsiedzkie, wycieczki do innej dzielnicy/ miejscowości lub pikniki w plenerze.

4.4.3 Organizacja sieci współpracy w społecznościach

W ramach tego działania inicjowane i prowadzone są sieci współpracy różnorodnych podmiotów w środowisku lokalnym jako narzędzia wspierającego rozwiązywanie problemów społecznych różnych grup w społecznościach. Dzięki temu można efektywnie wykorzystać różnorodne zasoby lokalne zarówno społeczne jak i instytucjonalne. Etap zainicjowania powołania sieci współpracy poprzedzony jest:

1) przeprowadzeniem przez animatorów środowiskowych diagnozy potrzeb i potencjałów drzemiących w rodzinach uczestniczących w projekcie oraz członkach ich społeczności;
2) przeprowadzeniem przez specjalistę ds. pracy środowiskowej rozpoznania zlokalizowanych w społeczności zasobów o charakterze instytucjonalnym tj. instytucji i organizacji działających w sferze publicznej, pozarządowej i biznesowej, ważnych z punktu widzenia rozwiązywania istniejących problemów społecznych różnych grup a także zidentyfikowanie liderów danej społeczności;
3) nawiązaniu relacji z członkami społeczności i przedstawicielami podmiotów, które mogłyby utworzyć sieć współpracujących podmiotów;
4) opracowaniem mapy zasobów i potrzeb społeczności, sformułowaniem wniosków i określeniem kluczowych sojuszników, którzy mogliby utworzyć sieć współpracujących podmiotów i podejmować działania w danej społeczności;
5) zorganizowaniem pierwszego spotkania potencjalnych członków sieci skoncentrowanego na wzajemnym poznaniu się oraz zbudowaniu atmosfery zaufania a także prezentacji problemów, mapy zasobów i potrzeb oraz kluczowe wnioski.

Proces wsparcia powstałej sieci realizowany jest przez specjalistę ds. pracy środowiskowej i obejmuje:

1) przeprowadzenie przez proces ustalania wspólnych celów i sposobów ich realizacji, wypracowania zasad dotyczących współpracy, częstotliwości spotkań, podziału zadań, miejsca spotkań, sposobu komunikacji, skali i częstotliwości zaangażowania zasobów, podejmowania decyzji,
2) wsparcie w planowaniu, realizacji i ewaluacji działań,
3) dzielenie się wiedzą i doświadczeniem,
4) włączanie w pracę sieci wszystkich jej członków, łagodzenie konfliktów,
5) tworzenie przestrzeni do refleksji, wymiany wiedzy i doświadczeń pomiędzy członkami sieci.

Członkowie sieci po określeniu wspólnych celów i sposobów ich realizacji będą podejmować różne inicjatywy w zależności od postawionych celów. Wybór działania i sposób jego realizacji uzależniony jest od członków sieci i wspierany na każdym etapie przez specjalistę ds. pracy środowiskowej. Działanie to powinno wspierać rozwiązywanie problemów, z którymi borykają się rodziny uczestniczące w programie z wykorzystaniem zasobów i potencjałów lokalnego środowiska. Każda powstała sieć powinna przeprowadzić min. jedno takie działanie w każdym roku – np. kampanię czy debatę promującą postawy aktywne, wolontariat, działania samopomocowe i obywatelskie. Wykorzystane powinny być takie narzędzia jak: spotkania, ulotki, plakaty, audycje w lokalnych mediach.

4.4.4 Tworzenie projektów rozwojowych dla każdej z rodzin

Rekomendowane jest, aby w ramach udziału rodziny w programie stworzyć możliwość przygotowania projektu rodzinnego, a następnie, w miarę dostępnych możliwości uzyskania dofinansowania, jego realizacji. Projekt rodzinny jest elementem rozwijającym, dokumentującym i podsumowującym proces zmiany, który zaszedł w każdej z rodzin w wyniku realizacji działań w ramach Modelu, ze szczególnym uwzględnieniem edukacji rodzinnej i działań środowiskowych.

Rekomenduje się, aby stworzyć możliwość przyznawania bonu rodzinnego w łącznej wysokości pozwalającej na realizację niewielkiego przedsięwzięcia wybranego i zaplanowanego przez rodzinę, a zmierzającego do znaczącego polepszenia jej sytuacji. Taki przedsięwzięciem może być np. umeblowanie jakiegoś pomieszczenia w mieszkaniu, zakup specjalistycznego kursu kwalifikacyjnego lub inne działania, które w sposób istotny pomogą rodzinie przezwyciężyć jej trudną sytuację i staną się znaczącą poprawą jej funkcjonowania. Bon rodzinny może zatem być przeznaczony na działania rozwojowe dla całej rodziny oraz na działania rozwojowe dla rodziców/opiekunów. Decyzję w sprawie przyznania bonu rodzinnego podejmować będzie specjalista ds. pracy środowiskowej, we współpracy z zespołem specjalistów pracujących z rodzinami, na podstawie oceny stopnia spełnienia przez rodzinę kryteriów oraz oceny przygotowanego przez rodzinę miniprojektu rozwojowego.

Aby ubiegać się o przyznanie bonu rodzinnego:

1. Rodzina musi zrealizować działania z pakietu podstawowego w wymiarze min. 90%
2. Rodzina musi przygotować miniprojekt rozwojowy dla swojej rodziny, uwzględniający działania rozwojowe dla całej rodziny, działania rozwojowe dla rodziców/opiekunów.

Proces pracy rodziny nad miniprojektem rozwojowym jest na każdym etapie wspierany przez specjalistę ds. pracy środowiskowej, który oprócz pracy z rodziną będzie również pełnił nadzór nad jego realizacją.